

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Пушик Павло Васильович

УДК351.851

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Державна політика у сфері реформування загальної середньої освіти (2016-2023 роки)

281 публічне управління та адміністрування

281 публічне управління та адміністрування

_____ П.В.Пушик

Науковий керівник Гривнак Богдан Любомирович

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри управління та
адміністрування _____

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

професор кафедри управління

та адміністрування

І. П. Лопушинський

Рецензент

доцент кафедри управління

та адміністрування М.П.Баран

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ - 2023

АНОТАЦІЯ

Пушик П.В. Державна політика у сфері реформування загальної середньої освіти в Україні. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2023.

Дослідження присвячене комплексному аналізу державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти у 2016-2023 роках. Проаналізовано нормативно-правову законодавчу базу й відзначено позитивні зрушення в реалізації державної політики в освітній сфері.

Виокремлено основні поняття та категорії, які розкривають смислове наповнення даного процесу. Окреслено основні стратегічні напрямки та ініціативи реформ, що спрямовані на розвиток освітньої системи в Україні. Здійснено порівняння основних тенденцій розвитку європейської та української шкільної освіти в контексті входження в світовий освітній простір.

Визначено, що ключовими чинниками, які зумовили необхідність освітніх реформ є: глобалізаційні процеси, передові досягнення в розвитку науки й техніки, бажання інтеграції вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір.

Здійснено порівняльну характеристику освітніх тенденцій в країнах Європейського Союзу та Україні. Відзначено, що реформування системи освіти в Україні відбувається з врахуванням Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», а також національних особливостей здобутків системи вітчизняної освіти.

Проведено детальний аналіз імплементації нововведень та здійснено їх оцінку. Обґрунтовано пропозиції щодо покращення якості освіти та реформування професійної освіти. Виокремлено коло основних проблем та окреслено шляхи їх вирішення.

Матеріали роботи будуть корисними для управлінців освітньої сфери, а також можуть бути використані в процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання держслужбовців.

Ключові слова: освіта, державна політика, реформа, реформування освіти, якість освіти, професійна освіта.

ANNOTATION.

Pushyk P.V. State Policy in Reforming General Secondary Education in Ukraine

Master's thesis in speciality 281 - "Public management and administration". Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Ivano-Frankivsk, 2023.

The study is devoted to a comprehensive analysis of the state policy in the area of reforming general secondary education in 2016-2023. The author analyses the regulatory and legal framework and notes positive developments in implementing the state policy in the educational sphere. The main concepts and categories that reveal the semantic content of this process are analysed. The main strategic directions and reform initiatives aimed at developing the educational system in Ukraine are outlined. A comparison of the main trends in developing European and Ukrainian school education in the context of integrating into the world educational space is made.

It is determined that the key factors that have led to the necessity of educational reforms are: globalisation processes, advanced achievements in the development of science and technology, and the desire to integrate the national education system into the European educational environment.

A comparative description of educational trends in the European Union and Ukraine is made. It is noted that the reform of the education system in Ukraine is taking place by the Recommendations of the European Parliament and the Council of the European Union "On the basic competencies for lifelong learning", as well as national peculiarities of the achievements of the national education system.

A detailed analysis of the implementation of innovations and their evaluation is carried out. The proposals for improving the quality of education and reforming vocational education are proposed. The range of main problems is highlighted and ways to solve them are outlined.

The materials will be useful for managers of the educational sector, and can also be used in the process of advanced training or professional development of government officials.

Keywords: education, state policy, reform, education reform, quality of education, vocational education.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
 РОЗДІЛ 1	 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В	УКРАЇНІ....
1.1 Змістове наповнення ключових понять і термінів.....	14
1.2 Соціально-економічні причини реформування освіти.....	18
1.3 Аналіз нормативно-правового поля в сфері реформування	
загальної середньої освіти в Україні	23
 РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ	
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	30
2.1 Сучасна загальна середня освіта: світові тенденції	
та виклики.....	30
2.2 Нова українська школа як ключова реформа системи освіти у	
2016-2018 роках	38
2.3 Особливості реформи загальної середньої освіти у 2019-2023	
роках.....	48
2.4 Основні проблеми освітньої реформи та шляхи їх вирішення.....	65
 ВИСНОВКИ.....	72
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

У цій магістерській роботі використовуються ряд скорочень, а саме:

ВВП – внутрішній валовий продукт

ДПА–державна підсумкова атестація

ЄС - Європейський Союз

ЗЗСО –заклад загальної середньої освіти

ЗНО - зовнішнє незалежне оцінювання

КМУ –Кабінет Міністрів України

НМТ –національний мультипредметний текст

НУШ –Нова українська школа

ООН - Організація Об'єднаних Націй

ВСТУП

Актуальність дослідження.Сьогодні наша держава проходить складний процес трансформації та випробовувань, які зумовлені бажанням інтегруватися в європейський простір на політико-правовому та економічному рівнях.

Добробут держави залежить від рівня розвитку освітньої галузі й виступає необхідною умовою її функціонування. Вона відображає ступінь поступу культури, економіки, політики та інших сфер життя, допомагає пізнати, засвоїти й зберегти загальнолюдські й національні культурні цінності, зміцнює національну самосвідомість, забезпечує здатність до інновацій та змін. Також освіта сприяє формуванню громадянської свідомості, поваги до прав людини, рівності та толерантності, що впливає на розвиток демократії, правової держави та громадянського суспільства. Саме високоосвічена та інтелектуально розвинена нація є ключовим елементом у будь-якій успішній країні. Високий рівень освіти сприяє створенню нових ідей та розробці нових технологій, що збільшує конкурентоспроможність держави та забезпечує зростання виробництва й створення нових робочих місць. Освіта сприяє зменшенню рівня бідності, нерівності та насильства, а освічені громадяни також більш схильні до підприємництва та підтримки інноваційних проєктів.

У сучасному світі зростає значення теоретичних знань та вміння їх застосовувати в житті, є запит на якісну освіту, нові соціокультурні реалії актуалізують якісно новий зміст, форми та методи освіти. Перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства передбачає і трансформацію змісту освітньої сфери, оскільки молода людина повинна володіти не тільки сукупністю знань, вмінь та навичок, а й уміти практично застосувати їх у житті. Знання стають основоположним ресурсом

суспільства, створюють фундаментальну основу для всіх аспектів людського розвитку і прогресу, сприяють покращенню якості життя окремої особи та суспільства в цілому. Також важливим є розвиток мислення, уміння здійснювати аналіз великих обсягів інформації, виявляти творчий підхід до розв'язання складних проблем, що забезпечить конкурентоздатність української молоді на ринку праці.

З метою впровадження європейських стандартів у всі сфери суспільного буття, для підвищення якості життя та освіти, активно впроваджується національна реформа в освітній галузі. Вона передбачає зміни в навчальних програмах, методиках навчання, системі оцінювання тощо. Слід зазначити, що процес реформування освіти є надзвичайно важливим та складним, оскільки існує прагнення в максимально короткий термін покращити якість освітніх послуг, перебудувати чинну систему та подолати присутні фінансові обмеження.

Актуальність дослідження зумовлена суспільно значущою проблемою реформування всієї системи освіти в Україні. Значні досягнення в науковій і технологічній сферах, зумовлюють зміни у підходах до навчання, щоб забезпечити актуальність знань, які отримують учні. Формуються нові потреби у розвитку компетентностей таких як творчість, комунікативність, критичне мислення, співпраця, проблемне мислення та ін. Оскільки ці компетентності не можуть бути розвинуті в рамках традиційних підходів, постає необхідність змін всієї сукупності ідей, цінностей, методів та стратегій, що визначають спосіб організації та здійснення навчального процесу, тобто всієї освітньої парадигми, яка визначає цілі та завдання освіти, а також засоби їх досягнення.

Стан наукового обґрунтування. Останніми роками українська система освіти перебуває на етапі системних змін та реформ. Глибокий аналіз сучасного стану загальної середньої освіти дозволяє виявити ряд викликів і проблем, які необхідно вирішити, а розуміння історичного контексту дозволить визначити ті ключові аспекти та шляхи, що є важливі і

питомо притаманні нашому народу. Варто також враховувати й міжнародний досвід в даній сфері та світові тенденції розвитку науки, економіки, культури, тощо.

Сучасним науковцям, педагогам, експертам, та управлінцям в галузі освіти надзвичайно важливо переосмислити освітні досягнення минулого і сформувати власну цілісну освітню систему, яка б увібрала найкращі здобутки в культурній та освітній сфері людства в минулому і була модерновою та дієвою для сучасності.

Процес реформування та розвитку системи освіти були предметом наукових зацікавлень багатьох вітчизняних та закордонних науковців, які здійснили значний внесок у вивчення і розв'язання даної проблеми.

Основні проблеми й тенденції у розвитку освіти вивчалися такими дослідниками як: В. Андрущенко, С. Бабушко, Б. Гривнак, Л. Гриневич, В. Громовий, Д. Дзвінчук, В. Кремень, О. Матвієнко, І. Надольний, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, Л. Паращенко та ін.

Значний внесок у дослідження проблем реформування освітньої системи здійснили такі науковці як: Л. Березівська, П. Кухарчук, О. Локшина, О. Ляшенко, І. Семенець-Орлова, С. Сисоєва, О. Шпарик, І. Хомишин та ін.

Актуальними та значущими працями, є напрацювання закордонних науковців П. Друкер, Е. Тоффлер, П. Фрейре, Ф. Фукуяма та ін.

Мета полягає у здійсненні концептуального аналізу реформ освітньої сфери та визначенні пріоритетних напрямів реформування загальної середньої освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідними є вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати стан дослідження даної проблеми та вивчити основні ідеї дослідників;
- з'ясувати змістове наповнення ключових понять та термінів;
- охарактеризувати законодавчу базу в освітній сфері;

- здійснити комплексний аналіз процесу реформ загальної середньої освіти;
- порівняти освітні реформи європейських країн та України, виявити спільні напрями, прагнення та тенденції;
- виявити проблеми реформування загальної середньої освіти;
- визначити пріоритетні напрями при реформуванні загальної середньої освіти.

Об’єкт дослідження – освіта як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – реалізація державою політики у сфері реформування загальної середньої освіти.

Для дослідження такого складного процесу як реформування системи освіти слід насамперед з’ясувати основні теоретико-методологічні основи, що визначають теоретичні концепції та методи й використовуються для аналізу та вивчення даного суспільного явища. Дані теоретико-методологічні підходи допоможуть нам отримати розуміння суті освітніх реформ, їхню ефективність та визначення шляхів подальшого розвитку системи освіти. Робота ґрунтується на загальнонаукових та філософських принципах об’єктивності, системності, критичності, що дає змогу розкрити, проаналізувати та прогнозувати різні аспекти змін у системі освіти.

У даному дослідженні ми використовуємо такі **основні методи** та підходи як: аналізу, дедукції, абстрагування, співставлення, системності, інституційності та інтердисциплінарності.

Застосування аналітичного методу дозволяє нам проаналізувати різні джерела та масиви даних для отримання об’єктивної інформації. Аналізуючи їх ми можемо виявити ефективність реформ та ключові тенденції змін. Особливу увагу звертаємо на контекстуальні фактори, які мають вплив на реалізацію реформи. До цих факторів слід віднести соціокультурні, економічні, політичні та інші явища, які мають безпосередній вплив на реформи у даній сфері. Аналітичний метод дозволяє глибше розібратися в

складних процесах освітньої реформи та надає наукове підґрунтя для розробки конструктивних рекомендацій щодо вдосконалення системи освіти.

Дедуктивний метод є одним з основних при науковому дослідженні, оскільки освіта вивчається як складне суспільне явище, в складі якого є складові елементи, що впливають на саму систему освіти і на суспільство. Даний метод дозволяє нам краще зрозуміти основні аспекти освітніх реформ і визначити їх вплив на систему освіти.

Метод абстрагування допомагає виділити ключові аспекти чи ідеї з-поміж інших несуттєвих, щоб розкрити загальні закономірності та принципи освітніх реформ. Цей метод дає змогу спростити та узагальнити складність освітніх процесів для отримання глибшого розуміння та формулювання певних загальних висновків.

Співставлення – метод, який дозволяє порівнювати різні аспекти, елементи чи параметри в контексті реформ для виявлення подібностей, відмінностей та залежностей між ними. Даний метод використовується для порівняння реформ, які були здійснені в різних країнах, для визначення спільних та відмінних елементів, різних рівнів освіти (початкова, середня, вища). Порівняння наслідків імплементації реформ допомагає визначити, які були успішними, а які потребують корекцій. Метод співставлення дозволяє отримати комплексний погляд на освітні реформи, визначити їхні сильні та слабкі сторони.

Дослідження реформи в освіті базується на системному підході, оскільки освіта є складною системою в якій взаємодіють складові елементи, такі як: навчальні програми, методи навчання, оцінювання, управління та інші. Аналізується взаємодія цих складових елементів та їх вплив на систему в цілому.

Також при дослідженні процесу реформування освіти використовується інституційний підхід при якому освіта розглядається як своєрідний соціальний інститут, що має власну систему взаємозв'язків та норм і є значущим для соціуму. Для вивчення ступеня впливу аналізуються

норми, правила, цінності та механізми взаємодії міжінституційних структур, а також з'ясовується їх вплив на розвиток освітньої системи та суспільство.

Значною мірою застосовується інтердисциплінарний підхід до вивчення освітніх реформ, оскільки освіта взаємодіє з іншими сферами буття суспільства, відповідно поєднуються результати досліджень з філософії, педагогіки, соціології, демографії, економіки, політології та інших наук.

Реформування системи освіти є незворотнім процесом, який зумовлений суспільно-економічними потребами й включає зміну змісту освіти також і демократизацію навчального процесу, де існує певна автономія школи з інваріативністю предметів, які вивчаються та методами навчання.

Наукова новизна полягає в тому, що в дослідженні вперше проведено комплексний аналіз державної політики при реформуванні загальної середньої освіти в Україні. Визначено спільні напрями європейської та української освітньої реформи й основні тенденції в їх розвитку. Виокремлено основні проблеми та здійснено спробу запропонувати шляхи їх вирішення.

Теоретичне та практичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання держслужбовців та керівників закладів загальної середньої освіти та у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України.

Структура роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два розділи, висновки. У магістерській роботі є два рисунки. Загальний обсяг роботи складає 86 сторінок. Список використаних джерел містить 83 найменування, серед яких 3 джерела – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

1.1 Змістове наповнення ключових понять і термінів

Освіта є однією з найважливіших складових сучасного суспільства, оскільки визначає рівень розвитку країни й людства в цілому. Сучасна система освіти повинна відповідати вимогам та потребам часу, сприяти формуванню гармонійно розвиненої особистості, яка є носієм загальнолюдських культурних цінностей, а також знань, вмінь, навичок, що допоможуть їй адаптуватись у соціумі й будуть корисними для неї, держави й суспільства.

Оскільки освіта виступає складним та багатогранним процесом не тільки суб'єкт-об'єктної, а також суб'єкт-суб'єктної взаємодії, при якому учитель і учень є співучасниками та партнерами, необхідно звертати особливу увагу на особливий духовний світ кожної дитини, унікальність особистості, а також її творчі здібності. Питання розкриття потенціалу дитини завжди було предметним полем дослідження філософів, педагогів, психологів та інших мислителів. В залежності від мети, методів та результатів, формувались певні освітні системи, починаючи зі Стародавнього Світу. Всі вони проходили багатоступеневий шлях становлення та розвитку, а також реформування. Людство досягло сучасного рівня поступу завдячуючи освіті, оскільки вона виступає носієм та виразником прогресу.

Вивчаючи будь-яке складне явище, предмет чи реальність, тобто об'єктивну дійсність, варто насамперед з'ясувати ключові поняття, які вирізняють їх сутнісні ознаки й виокремлюють їх з-поміж подібних. Саме в поняттях акумульовані найзагальніші знання про об'єкт пізнання, у його суттєвих ознаках, що роблять його тим, чим він є насправді.

Основоположним поняттям, що розкриває сутність навчального процесу є освіта. Етимологія слова «освіта» містить в собі:

а) «о-СВІТ-а» давньослов'янське «свѣтъ» - світло;

б) «о-СВІТ-а» корінь «СВІТ» виступає тотожним слову світ (навколишня дійсність), що трактується як фізичний об'єкт, де живе людина, яка намагається досягнути його через світовідчуття, світопізнання, та світорозуміння.

Важливість знань й освіти важко переоцінити, вони виступають своєрідним ресурсом, що відкриває для молоді людини можливості. Через освіту людина не тільки пізнає цей світ, намагається ним оволодіти, а й визначає своє місце в ньому та своє життєве призначення.

У науковій літературі є значна кількість визначень та трактувань поняття освіта. У Новому тлумачному словнику української мови «освіта» - це і сукупність знань здобутих в процесі навчання (ступінь знань, освіченість, письменність, грамотність), і піднесення рівня знань (навчання), і система навчально-виховних заходів¹.

Отже, освіта - складний та багатогранний процес розвитку особистості пов'язаний із здобуттям соціально-значущого людського досвіду, втіленому у знаннях, вміннях, навичках, творчій діяльності й емоційно-ціннісному ставленні до світу.

Освіта є окремим інститутом соціалізації особи, завдяки якому суспільство забезпечує своє існування та розвиток через цілеспрямований, планомірний та систематичний процес навчання. Завдяки освіті суспільство і особа проходять складні етапи самовдосконалення та погоджують свої інтереси та прагнення.

Реформа - від лат. *reformo*, що означає перетворення, зміну, перебудову, перевлаштування, нововведення². В даному визначенні наголошується на зміні як такій, фактичній заміні чинного, без збереження основ минулого, чинного.

¹Новий тлумачний словник української мови: 200000 слів. 2-ге вид., уклад. В.Яременко, О. Сліпущко. Київ: «АКОНІТ». 2 том. С. 484.

²Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. В. І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис. 2002. С. 547.

Інше трактування поняття реформа міститься у Новому тлумачному словнику сучасної української мови. Реформа - зміна, яка проводиться в будь-якій системі без порушення основ з метою її поліпшення³.

Етимологічно поняття реформа передбачає зміну чинної форми, залишаючи при цьому старі реально наявні основи. У філософії форма і зміст між собою пов'язані, взаємообумовлені, саме через форму розкривається зміст, тому під реформою розуміють суттєву зміну усталеної системи з метою її модернізації чи покращення.

Освітня реформа є однією з інших видів суспільних реформ (політичної реформи, юридичної реформи, управлінської реформи та ін.), яка має на меті підвищити її якість та відповідність до світових стандартів, зробити більш сучасною, що відповідає потребам суспільства та ринковій економіці.

Іншим важливим поняттям, є освіченість - особистісна якість, яка проявляється через прагнення до самовдосконалення (самопізнання, самовизначення, самореалізації), вона характеризується значною мірою самоосвітою, особистісними освітніми надбаннями. Якщо освіта (повна, загальна, середня) детермінована суспільно-державними потребами, то освіченість - особистісними. Людина сама визначає які знання, в якій галузі чи кількості є для неї необхідними. Освіченість це грамотність, доведена до суспільного та особистісно необхідного максимуму.

В суспільстві існує спрощене розуміння поняття грамотності, його часто трактують як вміння читати, писати та зрозуміло формувати власну думку. Даний погляд є застарілим і не відповідає сучасному, оскільки сьогодні особлива увага звертається на вміння з уже отриманих знань створити власне, якісно нове, і якомога точніше передати його іншим. Таким чином, ми можемо стверджувати, що сучасна грамотність - це вміння оперувати знаннями, критично сприймати текст, розуміти контекст та інтерпретувати його.

³Новий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад.: Радченко І.О., Орлова О.М. Київ: ПП Голяка В.М. 2010. С. 567.

Для забезпечення власних інтересів та реалізації стратегічних напрямів управління країною, забезпечення її розвитку, безпеки та добробуту громадян, кожна держава реалізовує власну державну політику. Часто її розуміють як набір рішень та заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей та виконання суспільних завдань.

Державна політика - це система ідей, стратегій, рішень та дій, які приймаються та реалізуються урядом чи іншими органами влади для досягнення конкретних цілей та завдань в рамках певної сфери життя суспільства. До таких сфер можуть входити економіка, юстиція, освіта, здоров'я, екологія, зовнішня політика та інші. Згідно з енциклопедичним словником з державного управління «державна політика - це дії системи органів державної влади згідно і визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язання сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності»⁴. Державна політика визначається законами, стратегіями, програмами та різноманітними нормативними актами. Вона містить аналіз ситуації, встановлення пріоритетів, прийняття рішень, а також визначення шляхів та інструментів їх реалізації. Державна політика у сфері освіти спрямована на реформування та розвиток системи освіти в певній країні, вона є складовою частиною загальнодержавної політики, що має на меті досягнути конкретно визначені цілі.

Метою реалізації державної політики у сфері освіти є здобуття якісної освіти. Під поняттям «якість освіти» розуміють відповідність результатів навчання вимогам встановлених законодавством чи стандартом освіти⁵. Якість освіти являє собою цілий комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Також це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли

⁴Енциклопедичний словник з державного управління / укл.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін., /за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010 С.144-145.

⁵Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 15.09.2023).

випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання⁶.

В літературі є значна кількість визначень даного поняття, спільним для них є наявність певного рівня здобуття учнем знань, умінь і навичок, що відображається в компетентностях.

Професійна компетентність розкриває рівень оволодіння особою професійною освітою, досвідом та індивідуальними здібностями, творчими задатками та відповідальністю. Вона включає не тільки сукупність знань (функціональну грамотність), а й особистісні якості (творчість, наполегливість, відповідальність, допитливість, моральність).

Профільне навчання – являє собою різновид диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їх освітніх потреб, нахилів, здібностей, які зумовлені орієнтацією на майбутній професійний вибір, на майбутню професію⁷.

1.2 Соціально-економічні зміни як причини реформування освіти

Освіта поєднує економічні, соціальні та політичні аспекти, вона виступає своєрідним «стрижнем», «виразником» та «мірилом» розвитку суспільства. Знання вміння та навички, які здобуваються в процесі освіти, постають своєрідним економічним ресурсом, що забезпечує добробут людини й держави. Міжнародна організація ЮНЕСКО в межах реалізації програми «Освіта для всіх» виокремлює освіту як основоположний чинник в процесі побудови суспільства сталого розвитку. Згідно з даними ООН щодо індексу людського розвитку за 2021-2022 роки Україна належить до країн з високим рівнем людського розвитку і знаходиться на 77 місці⁸. Для формування критеріїв за основу взяли такі складові, як тривалість життя,

⁶Якість освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yakist-osviti> (дата звернення 04.11.2023).

⁷Про освіту Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 15.09.2023).

⁸Україна у світових рейтингах-2023: що змінилось під час війни. URL: https://weukraine.tv/top/ukrayina-u-svitovyh-rejtyngah-2023-shho-zminylos-pid-chas-vijny/#google_vignette (дата звернення 28.08.2023).

економічні показники (рівень доходів, зокрема ВВП на душу населення) та освітній показник (тривалість навчання). Слід зазначити, що всі країни ЄС належить до країн з дуже високим рівнем розвитку. Таким чином ми можемо стверджувати, що освіта є важливою для формування індексу через вплив на розвиток людини та суспільства в цілому. Високий рівень освіти забезпечує добробут, формує здоров'язбережувальні навички, надає більші можливості для самореалізації та підвищення загального рівня життя та добробуту.

З розвитком економічних відносин поступово змінюються і потреби суспільства, що проявляються у видозміні його соціальної структури, використанні техніки, технологій та культурі. В міру зростання економічного благополуччя формується доступ до нових можливостей: матеріального, культурного, духовного характеру. Існує тісний взаємозв'язок та взаємовплив економіки на освіту і освіти на економіку, оскільки вони взаємообумовлені. Освіта виступає основним чинником суспільно-економічного розвитку країни, вона сприяє зайнятості, конкурентоспроможності, добробуту населення. Також «населення з вищим рівнем освіти також характеризується кращим рівнем здоров'я та більш схильне вести здоровіший спосіб життя, що відображається у зниженні показників смертності»⁹.

Вплив рівня освіти на розвиток економіки та добробут населення важко переоцінити, оскільки якісна освіта стимулює економічний розвиток, введення інновацій та підвищення продуктивності праці. Освічене населення швидше знаходить роботу в різних секторах економіки, адаптовується до кон'юнктури ринку, відбувається зростання рівня доходів, що призводить до збільшення попиту на товари та послуги.

У глобалізованому світі відбуваються також і культурні зміни, що відіграють важливу роль у формуванні потреб суспільства. В результаті комунікації культурних середовищ проходить переоцінка усталених

⁹ Константиук Н. Вплив рівня освіти на розвиток економіки та добробут населення країни. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21222/2/SEIED_2017_Konstantiuk_N-Influence_of_education_161-163.pdf (дата звернення 26.09.2023).

цінностей та уявлення про комфорт і задоволення. Враховуючи ці фактори, можна стверджувати, що потреби суспільства постійно еволюціонують відповідно до суспільного прогресу.

Відбуваються також і значні технологічні зміни, із розвитком технологій змінюється процес виробництва та й усього життя пересічної людини. Зокрема, технологічні інновації призводять до зростання продуктивності праці та створення нових ринків збуту. Вони викликають зміни в структурі робочих відносин та вимагають формування нових навичок та здібностей у працівників. Автоматизація та штучний інтелект впливають на зайнятість населення, рутинна робота замінюється роботами та автоматичними конвеєрами, що вимагає налаштування та керування, а тому й постійному підвищенню кваліфікації.

Розвиток технологій та технічних засобів спрощують комунікацію та зв'язок, впливають на культурні вияви, в тому числі розвиток нових форм мистецтва, розваг. Вони дозволяють швидше та точніше діагностувати та лікувати хвороби, збільшуючи тривалість та якість життя, змінюють способи навчання та доступ до інформації, але постають викликами, які пов'язані з приватним життям та безпекою. У світі відбувається ще більша інтелектуалізація виробництва, перехід до безперервного інноваційного процесу в більшості галузей і безперервної освіти в більшості професій¹⁰. Навички креативності, колаборації, комунікації та вміння критично мислити сприяють запровадженню інноваційних процесів у виробництві та розвитку високотехнологічних галузей економіки.

Науковцем Лебедею Т.Б. здійснено ґрунтовну і переконливу економіко-математичну оцінку економічної ефективності бюджетних витрат, які спрямовуються державою для фінансування освіти де зазначено що:

¹⁰Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Випуск 126 (частина I). URL : <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/2702/2406> (дата звернення 25.09.2023).

- високий рівень державних витрат на освіту чинять позитивний і суттєвий вплив як на реальну динаміку ВВП (внутрішній валовий продукт), так і на індекс людського розвитку;
- спостерігається суттєве відставання за рівнем ВВП (внутрішній валовий продукт) на душу населення і рівнем витрат на освіту;
- освітній, рівень населення не чинить відповідного впливу на розвиток інноваційних процесів в економіці України¹¹.

З метою збереження конкурентності на ринку праці, а також формування висококласного спеціаліста, освітня сфера повинна сприяти підготовці кваліфікованих фахівців, здатних впроваджувати інновації та розв'язувати нагальні проблеми як на виробництві, так і в повсякденному житті.

Виходячи з вищенаведеного, для збільшення ефективності й зростання економічних показників, постає необхідність реформування всієї системи сучасної освіти, а у змісті освіти слід виокремити:

- включення сучасних технологій у процес навчання, здобуття «цифрових навичок», які виявляються в: знанні основ роботи з комп'ютером, вмінні користуватися популярними програмами та інтернетом, засвоєнні базових знань з кібербезпеки;
- здатність до критичного мислення, що проявляється у вмінні аналізувати інформацію, в судженнях опиратися на факти, встановлювати логічні взаємозв'язки та приймати виважені, обґрунтовані рішення;
- формування комунікативних навичок, які передбачають вміння ефективно спілкуватися та співпрацювати з людьми з різних культур, професій, верств, розуміти та поважати культурне розмаїття, виявляти емпатію;

¹¹Лебеда Т.Б. Вплив освіти на економічну динаміку в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 4. С.110-121.

- здатність креативно мислити, творчо підходити до вирішення складних завдань, бути відкритим до нових ідей та швидко адаптуватися до змін в навколишньому світі.

Отже, з метою втілення вищеперелічених ідей і була запроваджена реформа освіти, що спрямована на:

- формування доступної та якісної освіти, розвиток нових педагогічних підходів та впровадження інноваційних методик навчання, спрямованих на розвиток критичного мислення, творчості та комунікативних навичок;
- оптимізацію організації та структури освітньої системи для забезпечення більшої ефективності.

Слушно зазначає Каранфілова О. В., що система освіти України, як і інших передових країн, потребує реформування структури, для забезпечення більш інтегрованої та гнучкої системи навчання¹². Виникає потреба змінювати зміст навчальних програм, методів навчання й організацію всього навчального процесу, цього вимагає час та останні події.

Зростання міжнародної взаємодії та соціальної мобільності створює потребу в формуванні активних, мобільних, освічених громадян здатних швидко адаптовуватись до вимог часу. Модерна, якісна освіта, що відповідає передовим світовим стандартам, може стати каталізатором для розвитку інновацій та зростання конкурентоспроможності країни в глобальному економічному середовищі. Освічені громадяни проявляють більший інтерес до суспільного життя, займають більш активну громадянську позицію, що сприяє розвитку соціального капіталу.

Отже, основними причинами, що зумовили потребу змін системи освіти стали суспільно-економічні реалії сьогодення до яких ми можемо віднести: розвиток науки, техніки й технологій, прагнення інтеграції в структури Європейського Союзу.

¹² Каранфілова О. В. Шляхи вирішення проблем модернізації системи освіти на сучасному етапі. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2023. № 1. С. 111.

1.3 Аналіз нормативно-правового поля в сфері реформування загальної середньої освіти в Україні

Виходячи з власних потреб і пріоритетів, кожна держава формує свою освітню систему і здійснює управління нею, що передбачає: побудову, функціонування та розвиток системи освіти, створення та реалізацію відповідних програм, які спрямовані на її модернізацію; постійне вдосконалення змісту, форм, методик і методів освітньої діяльності; підготовку, творення, прийняття та імплементація нормативно-правових актів чи документів.

Для нормального забезпечення діяльності освітньої сфери формуються нормативно-правові основи, які регулюють взаємовідносини між всіма учасниками даного процесу (державою, громадянами та закладами освіти) Юридичне забезпечення системи освіти в Україні визначається низкою законів, постанов, наказів та інших нормативно-правових актів, які регулюють організацію та функціонування освітніх установ і забезпечують права та обов'язки учасників освітнього процесу.

Основні візії реформування загальної середньої освіти було викладено ще в серпні 2016 року в «Концептуальних засадах реформування середньої школи» і пройшли широке обговорення та схвалення зацікавленими особами¹³. Пропонувалось протягом 2016-2029 років реформувати всю систему шкільної освіти, врахувавши передовий світовий досвід та перспектив інтеграції в європейський освітній простір.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» схвалюється реформування загальної середньої освіти в термін до 2029 року. На вебпорталі Уряду чітко окреслена суть проблем та мета здійснення реформ. Виокремлено намір *ДОКОРИННО* та *СИСТЕМНО* змінити

¹³ Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 23.08.2023).

загальну середню освіту, що полягає у бажанні подолати нерівність в можливості здобути якісну освіту дітьми із віддалених населених пунктів та матеріально незахищених верств населення, забезпечити гідне фінансування та матеріально-технічну базу для всіх учасників навчального процесу¹⁴. Також у Концепції чітко визначено шляхи та способи розв'язання проблем, основні компетентності, якими повинен оволодіти здобувач, строки її реалізації. Молода людина, яка здобула загальну середню освіту має бути насамперед гармонійно-розвиненою особистістю, із власним світоглядом та життєвою позицією, бути обізнаним у сфері природничо-математичних наук, вести здоровий спосіб життя, бути фінансова грамотним і творцем-інноватором, що здатний критично мислити й застосовувати творчий підхід до вирішення складних життєвих ситуацій¹⁵.

Для встановлення законодавчого підґрунтя реформ, правового оформлення дій, владою підготовлено низку нормативно-правових актів, що створюють стабільні умови для функціонування освітньої галузі. Одним з основних документів, що регулює діяльність у сфері освіти в Україні, - це Закон України «Про освіту». Даний закон було прийнято Верховною Радою України 5 вересня 2017 року¹⁶. Він визначає основні правові засади організації та діяльності освітніх закладів, загальні принципи та положення системи освіти, права та обов'язки громадян у галузі освіти, механізми забезпечення якості освіти та інші аспекти. Основні принципи Закону включають доступність та рівні можливості для отримання освіти, свободу вибору мови навчання, пріоритет прав дитини в освіті тощо. У Законі «Про освіту» включено основоположні права громадян України, які закріплено в статті 53 Конституції України, зокрема зазначено, що кожен має право на

¹⁴Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti> (дата звернення 18.09.2023)..

¹⁵ Там же.

¹⁶Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 15.09.2023).

освіту, а повна загальна середня освіта є обов'язковою, доступною і безоплатною¹⁷.

Поява базового Закону «Про освіту» зумовлена темпоральними викликами та необхідністю застосування якісно нового підходу до функціонування освітньої сфери загалом. Робота над ним тривала понад три роки та він зазнав значної критики, як в нашій державі, так і за її межами, здебільшого в частині про навчання українською мовою.

У Законі «Про освіту», зафіксовано основні принципи функціонування освіти й визначено права та обов'язки учасників освітнього процесу із низкою нововведень, які стосуються:

- створення безпечного освітнього середовища;
- впровадження трирівневої освіти, яка включає початкову освіту, здобувається протягом чотирьох 4 років, базова середня - п'яти років і профільна середня - трьох років;
- профільної середньої освіти, що має два спрямування: академічне і професійне;
- інклюзивної освіти, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності, мультикультурності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;
- автономності закладів освіти;
- громадське самоврядування в освітньому закладі передбачає активне залучення батьків учнів до управління закладом освіти;
- цифровізації освітнього процесу;
- розбудови спроможної шкільної мережі;
- інваріативності при підвищенні кваліфікації педагогічних працівників¹⁸.

¹⁷ Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к\96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (звернення 23.08.2023).

¹⁸ Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 15.09.2023).

Розробка й ухвалення даного Закону позитивно вплинули на подальший розвиток освіти оскільки на законодавчому рівні було ухвалено траєкторію системних змін. В ньому чітко зафіксовано право на якісну та доступну освіту, окрім формальної закріплено право на здобуття неформальної, та інформальної освіти та інші нововведення.

Надалі стратегія реформ в освітній сфері була зафіксована у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. №903-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». У вищезазначеному розпорядженні прописано поетапно прописано план заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» із зафіксованими термінами їх виконання та звітності¹⁹. Слід зазначити, що дане розпорядження повною мірою не виконуються, для цього є певні об'єктивні причини (пандемія COVID 19, війна тощо), а тому воно потребує доповнення, осучаснення та уточнення.

Значний вплив на освітню сферу здійснив Закон України «Про повну загальну середню освіту», який було прийнято у березні 2020 року. В ньому визначено основні принципи та форми виховання у закладах освіти державної та приватної форми власності й зафіксовано:

- рівність у доступі до освітніх послуг;
- зазначено що повна загальна середня освіта може здобуватися за різними формами (денною, дистанційною, мережевою, екстернатною, сімейною чи формою педагогічного патронажу, а також за очною (вечірньою), заочною формами (на рівнях базової та профільної середньої

¹⁹Про затвердження плану заходів на 2017—2029 роки із запровадження «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-20172029-roki-iz-zaprovadzhennya> (дата звернення 27.10.2023).

освіти). В свою чергу зазначено, що профільна середня освіта професійного спрямування може здобуватися й за дуальною формою;

- інклюзивність, що полягає у можливості навчатись дітям з особливими освітніми потребами у звичайній школі;
- можливість учнів самостійно обирати власну освітню траєкторію;
- отримувати учнями безкоштовних індивідуальних чи групових консультацій;
- територіальна доступність закладів освіти, яку повинні забезпечити органи державної влади та органи місцевого самоврядування;
- механізм підвищення кваліфікації та сертифікації для педагогічних працівників²⁰.

Закон «Про повну загальну середню освіту» значною мірою можна вважати новаторським, оскільки в ньому вперше законодавчо закріплено можливість учнів будувати власну освітню траєкторію виходячи з власних потреб і талантів, навчатися в загальних класах дітям з особливими освітніми потребами, право на справедливе оцінювання, навчання державною мовою. Учителі самостійно можуть обирати чи створювати програму за якою навчати дітей, а також професійного зростання. Батьки, зі свого боку, мають право ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту освітнього закладу. Збільшується фінансова автономія закладу.

Важливою частиною нормативно-правового забезпечення є також стандарти освіти, які визначають вимоги до змісту та якості освіти на різних рівнях. Так, 30 вересня 2020 року постановою Кабінету Міністрів України № 898 було затверджено Державний стандарт базової середньої освіти, де немає предметів, а виділено окремі освітні галузі із ключовими компетентностями та вміннями²¹. Державний стандарт був створений на основі «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європейського

²⁰Про повну загальну середню освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, 226 с.

²¹ Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola> (дата звернення 27.10.2023).

Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», що свідчить про входження нашої системи освіти в Європейській освітній простір.

Отже, у прийнятих законах надається широка автономія закладам освіти, та учасникам освітнього процесу, а разом з тим відзначається відповідальність різних рівнів влади за реалізацію державної політики у сфері освіти. Як справедливо зазначає І.Семенець-Орлова, що оновлене нормативно-правове забезпечення освітньої галузі розширює рамки професійної свободи вчительства і, звідси, встановлює високі вимоги до професіоналізму педагогів²².

Центральним органом виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику у сфері освіти та науки є Міністерство освіти і науки, яке виступає ініціатором, творцем та реалізатором нормативно-правих документів, включаючи закони, накази, розпорядження та інші, які стосуються конкретних аспектів управління та розвитку системи освіти. Профільне міністерство переглянуло і доопрацювало 48 навчальних програм для учнів базової середньої освіти та 76 програм для учнів профільної середньої освіти²³. Ці програми розміщено на вебсайті Міністерства освіти і науки для вільного доступу і користування.

Отже, сучасне, нормативно-правове забезпечення системи освіти в Україні, на сьогодні, є комплексним, достатньо змістовним, добре структурованим і деталізованим, хоча потребують розробки та впровадження закон про вищу освіту та ін. Також важливо враховувати регіональний аспект, оскільки законодавство не може передбачати механізми децентралізації в управлінні освітою на рівні областей та місцевих громад, що дозволяє адаптувати освітні програми та політики до конкретних потреб регіонів.

²² Семенець-Орлова І. Тенденції реформування освітньої системи сучасної України: загальнодержавний та регіональний аспекти. 2018. Публічне урядування, вип. 2 (12) (Лютий):197-206. URL : <http://journals.mau.com.ua/index.php/public-management/article/view> (дата звернення 21.10.2023).

²³ Освітня реформа: результати та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. Київ. 2019. С.63. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 05.09.2023).

Таким чином ми можемо зробити висновки, що реформування системи освіти в Україні є необхідним і стратегічно важливим кроком на шляху до створення конкурентоспроможної та сучасної держави. Це вимагає комплексного підходу й врахування всіх здобутків ввітчизняній освітній галузі та передового досвіду світових освітніх систем, а також соціально-економічних викликів.

Для дослідження даного процесу визначено і проаналізовано сукупність ключових понять і термінів, через які пояснюється і розкривається проблемне поле дослідження. Вони формують рамки, в межах яких можна обговорювати певні ідеї та концепції, оскільки точні та чіткі визначення допомагають уникнути амбігвітетів, коли слова можуть мати різні інтерпретації.

На нашу думку варто наголосити, що суспільно-економічні чинники мають вирішальний вплив на процес реформування освітньої системи України. Суспільство формує до сучасної системи освіти певні вимоги, виходячи із власних потреб та перспектив розвитку. Освіта постає інтегративним чинником і рушієм економічних процесів, забезпечує сталий розвиток суспільства.

Проаналізувавши нормативно-правову базу, що регулює освітню галузь, можемо відзначити їх своєчасність та постійний процес удосконалення законодавчої бази. Прийняття освітніх законів є ключовим етапом в реалізації стратегії, напрямів та цілей освітньої політики, оскільки їхня імплементація суттєво впливає на якість та ефективність реформ, також на правила функціонування та структуру освітньої системи.

РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1 Сучасна загальна середня освіта: світові тенденції та виклики

Науково-технічний прогрес і глобалізаційні процеси значною мірою змінили усталені соціальні інститути й пов'язані із потребою аналізу, передачі та використання великих масивів інформації, які швидко зростають завдяки інтернету, цифровим медіа, досягненням наукового пізнання та іншим джерелам. Людство у своєму розвитку проходить черговий етап у вигляді науково-технічної революції й формує якісно нове – інформаційне суспільство.

Суть інформаційного суспільства полягає в переході від промислового виробництва товарів до продукування ідей, передачі та використання інформації як основного ресурсу. Сучасні технічні здобутки впливають на розвиток інформаційних технологій, які охоплюють комп'ютеризацію всіх сфер життя, розвиток мереж зв'язку, розробку програмного забезпечення, створення штучного інтелекту та інші. Зникають кордони між людьми та державами, доступ до інформації у світовому масштабі, дозволяє легко обмінюватися знаннями та ідеями. Цифрові технології активно впроваджуються і застосовуються у бізнесі, урядуванні, медицині та освіті.

Завдяки інтернету освітній матеріал стає доступнішим і зрозумілішим, через візуалізацію та можливість додаткового перегляду, консультування тощо. Учні та студенти можуть отримувати інформацію з різних джерел, розширюючи свої можливості навчання. Замість традиційних друкованих матеріалів все частіше використовуються електронні підручники, відеоуроки та інші цифрові ресурси, що дозволяє більш ефективно використовувати та оновлювати навчальний матеріал. Застосування нових технічних засобів та віддалених технологій дозволяє здійснювати навчання та формувати нові знання без прив'язки до конкретного місця проживання.

Використання інтерактивних технологій, таких як віртуальна реальність та інтерактивні дошки, сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу та більшому залученню учнів до навчального процесу. Усі вищеперелічені здобутки вимагають від молоді навичок роботи в сфері інформаційних технологій та комп'ютерної грамотності. Інформаційне суспільство вимагає перегляду традиційних підходів до самого процесу навчання. Перед сучасною системою освіти постало завдання навчити молодих людей креативно працювати із великими обсягами інформації, вміти віднайти корисне. Основна увага зосереджується не на запам'ятовуванні та відтворенні фактів, чи інформації, а на розвитку аналітичного мислення, здатності критичного оцінювання та творчості.

Підсумовуючи зазначене, ми можемо стверджувати, що відбувається своєрідна уніфікація освітнього процесу у світі, а також прослідковуються такі тенденції, як:

- перехід від елітарної до високоякісної освіти для всіх, забезпечуючи рівний доступ до неї для всіх верств суспільства;
- глобальне співробітництво у сфері освіти, яке проявляється у збільшенні співпраці між країнами у даній галузі;
- збільшення гуманітарної складової, яке проявляється у зростанні значення гуманітарних наук;
- створення полікультурного освітнього простору із прагненням зберегти національні традиції²⁴.

Вищезазначені тенденції віддзеркалюють глобальні зміни в підходах до освіти, враховуючи потреби інформаційного суспільства, яке інтенсивно розвивається.

На думку українських науковиць Малиш Н.А. та Москаленко С.О. світові тенденції в розвитку освіти проявляються у збільшенні освітніх

²⁴ Коджаспірова В.М. Основні тенденції розвитку систем освіти за кордоном. URL: https://stud.com.ua/46390/pedagogika/osnovni_tendentsiyi_rozvitku_sistem_osviti_kordonom (дата звернення 14.11.2023).

інновацій, зміцненні державно-приватного освітнього партнерства, подоланні цифрової нерівності тощо²⁵.

З метою створення єдиного світового освітнього простору, для сприяння розвитку освіти і науки, обміну знаннями та культурою, мобільності учасників освітнього процесу, формування єдиних стандартів освіти, культурного обміну та спільного розв'язання глобальних проблем реалізуються міжнародні програми та проекти, зокрема:

Erasmus+ – це програма Європейського Союзу, яка створена для підтримки освіти, навчання, молоді та спорту в Європі²⁶.

British Council (Британська Рада) – програма створена Британською Радою для ознайомлення з Великобританією та вивчення англійської мови²⁷.

Програма для молоді та молодих спеціалістів Європейського корпусу солідарності (European Solidarity Corps), яка спрямована на реалізацію проєктів, які приносять користь окремим громадам²⁸.

IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів) – це неприбуткова міжнародна організація, яка має на меті впровадження інноваційних програм з розвитку лідерського потенціалу для покращення якості освіти²⁹.

EUREKA – Міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма, для міжнародного співробітництва у сфері інновацій³⁰.

Окремим напрямом співпраці та шкільного обміну є програма названа в честь видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського, завдяки якій

²⁵ Малиш Н. А. Москаленко С.О. Світові тенденції розвитку освіти: державно-управлінський аспект. *Актуальні проблеми державного управління* : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. 2021. № 2. С. 21-

26. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a60a8e2e-a7b9-441b-9a6b-6ae35d29f938/content> (дата звернення 17.11.2023).

²⁶ Erasmus+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu/> (дата звернення 21.10.2023).

²⁷ British Council (Британська Рада). URL: <https://www.britishcouncil.org/> (дата звернення 21.10.2023).

²⁸ Європейський корпус солідарності. URL: <https://youth.europa.eu/solidarityen> (дата звернення 24.11.2023).

²⁹ IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів). URL: https://osvita.ua/abroad/edu_prog/7588 (дата звернення 21.10.2023).

³⁰ Міжнародна програма EUREKA. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/mizhnarodna-programa-eureka> (дата звернення 21.10.2023).

учні старших класів та молоді учителі мають можливість поглибити свої знання та детальніше познайомитись із системою навчання в інших країнах.

Сприяння глобальному обміну знань та міжнародній співпраці стає важливою частиною закладів середньої освіти. Учні мають можливість отримати доступ до різноманітних культурних та освітніх контекстів, здобувають теоретичні знання та практичні навички, а учителі отримують доступ до нових методів та методик навчання.

Світлана Сисоєва і Тетяна Кристопчук аналізуючи освітню специфіку країн Європейського Союзу прийшли до висновків, що у більшості європейських країн навчання у школах триває 12 років і поділяється на 3 цикли: початкова школа, базова середня, загальна середня (академічна та базова професійна), всі вони є обов'язковими, хоча і мають свою національну специфіку³¹.

Усі держави, які є членами Європейського Союзу організовують свої системи освіти та навчання відповідно до загальноприйнятих 5 рівнів: дошкільна освіта, шкільна освіта, вища освіта, професійно-технічна освіта та освіта для дорослих. Сформований країнами ЄС Європейський освітній простір охоплює 5 складових елементів:

- *якість і справедливість в освіті* - реалізується через формування ключових компетенцій та базових навичок, а також заохочення багатомовності, розв'язання проблем матеріального забезпечення та психічного здоров'я в школі;
- *професійний розвиток учителів та керівників шкіл* - впровадження мобільності як невід'ємної частини початкової та безперервної освіти вчителів, безперервний професійний розвиток у сфері цифровізації, інклюзії, екологічної освіти, викладання в багатомовних класах;

³¹Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне: Овід, 2012. С.185.

- *екологічна (зелена) освіта* - містить елементи сталого розвитку, учні та вчителі здобувають знання та навички, які є необхідним для розвитку стійкої економіки та суспільства;
- *цифрова освіта* - включає як змішаний тип навчання так і дистанційний, для початкової та середньої освіти, а також підтримку вчителів у формуванні їх цифрової компетентності;
- *напрацювання ЄС* для якісної, інклюзивної, цифрової та зеленої освіти, а також вчителів, можуть широко використовуватись іншими країнами-партнерами³².

У різних країнах, які є членами Європейського Союзу, національні стандарти загальної освіти визначаються через систему вимог, закріплених у нормативно-правових документах та навчальних програмах. Ця стандартизація є загальною і впливає на національну систему освіти, хоча характерним явищем для більшості з них, є обов'язкове здобуття освіти в середній школі на базі загальнообов'язкової програми.

Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу сформували рекомендації, обов'язкові до виконання для урядів всіх країн ЄС та учасників освітнього процесу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». У них містяться вісім основних компетенцій, які визначають магістральні лінії розвитку європейської освіти:

- 1) спілкування рідною мовою;
- 2) спілкування іноземними мовами;
- 3) знання математики та загальні знання у сфері науки й техніки;
- 4) навички роботи з цифровими носіями;
- 5) навчання заради здобуття знань;
- 6) соціальні та громадянські навички;
- 7) ініціативність та практичність;

³² Шкільна освіта. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL : <https://education.ec.europa.eu/education-levels/school-education> (дата звернення 02.11.2023).

8) обізнаність та самовираження у сфері культури³³.

Європейські країни в недалекому минулому пройшли шлях складних освітніх реформ і на даний час цей процес триває. Зокрема Європейська Комісія, відповідно до вимог та викликів сучасної цифрової доби ухвалила «Цифровий освітній план дій на 2021–2027 роки». У цьому документі міститься візія Європейської Комісії щодо запровадження якісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти для країн Європейського Союзу³⁴. Наголос робиться на здобутті навичок використання сучасних технологій, а також забезпечення належного матеріально-технічного стану для можливості здобуття освіти.

Сертифікат про здобуття середньої освіти визнається на всьому просторі ЄС, що свідчить про уніфікованість вимог та стандартів. Також освітні системи країн Європейського співтовариства зближуються шляхом формування оптимальної моделі управління освітою. Ця модель передбачає розподіл та узгодження компетенцій, повноважень та відповідальності між всіма суб'єктами освітньої політики, зокрема, установами освіти, органами місцевого самоврядування та центральними структурами. Модернізація європейської освіти нерозривно пов'язана з розвитком усього суспільства, характерними рисами якого на сучасному етапі є оновлення структури та змісту освіти, послідовного впровадження інноваційних технологій навчання, введення кредитно-трансферної системи в навчальний процес³⁵. Перед сучасною європейською освітою постають універсальні цілі: вийти на новий рівень якості освіти й забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку, реформуючи її на засадах демократизації, відкритості, безперервності, рівного доступу до здобуття освіти, мобільності, зберігаючи при цьому автентичність національної освіти.

³⁴Освітні прогнози: як реформуватимуть освіту у 2021 році Європа, США, Індія та Нова Зеландія. Освіторія: веб-сайт. URL : <https://osvitoria.media/experience/osvitni-prognozy-yak-reformuvatymut-osvitu> (дата звернення 25.09.2023).

³⁵Сисоєва С.О., Кристочук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. С. 254.

З метою зближення освітніх систем країн Європейського Союзу, для забезпечення якісної освіти, уніфікації стандартів в навчанні, створено Європейський освітній простір, основними напрямками діяльності якого є:

1) підвищення якості та справедливості в освіті – усі громадяни ЄС мають право на високоякісну та інклюзивну освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя;

2) допомога вчителям, інструкторам та керівникам шкіл – ЄС працює над оновленням професій вчителів і наданням усім вчителям, інструкторам і керівникам шкіл високоякісної початкової освіти та можливостей професійного розвитку;

3) цифрова освіта – ЄС прагне підвищити компетенції та навички у сфері застосування сучасних засобів та технологій;

4) екологічна (зелена) освіта – виховання дбайливого ставлення до природи в рамках сталого розвитку³⁶.

Освітні реформи в Європі різняться в залежності від країн, їх потреб і викликів, однак ми можемо виділити деякі загальні тенденції, які притаманні більшості з них:

- *децентралізація* шкільної освіти включає широку автономію у формуванні навчальних програм, використанні фінансів, виборі методів навчання;
- *розвиток компетентнісного підходу*, де основна увага приділяється розвитку конкретних умінь та навичок необхідних для життя та самореалізації в соціумі;
- *цифрова трансформація*, яка передбачає інтеграцію інформаційних технологій у навчальний процес. Цифрові інструменти та онлайн-ресурси застосовуються для поліпшення навчання та забезпечення доступу до знань;

³⁶ Європейський освітній простір. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics> (дата звернення 14.10.2023).

- *поширення STEM-освіти*, що базується на заохоченні учнів до вивчення предметів, пов'язаних із наукою, технологією, інженерією та математикою (STEM) для підготовки до вимог сучасного ринку праці;
- *гуманізація шкільної освіти* звертає увагу на гідність, індивідуальність та повагу до кожного учня;
- *гнучкість форм навчання*, що проявляються у застосуванні дистанційної форми та програм зі змішаним навчанням, які дають учням більше можливостей для самостійного вибору місця та методів навчання.

У більшості країн ЄС управління освітою є менш формалізованим, в керівництві віддають пріоритет місцевим органам влади, школам, вчителям та громадськості, більше наголошують на наданні якісної освіти. Розв'язання адміністративних питань відбуваються на особистісно-суб'єктному рівні.

Освітні системи країн Європейського співтовариства намагаються пристосуватись до суспільних вимог та потреб шляхом оновлення освітніх стандартів та підвищення кваліфікації вчителів. Національні системи підготовки педагогічних кадрів перебудовуються з урахуванням культурних, економічних та політичних аспектів. Зближення різних національних освітніх систем відбувається на основі стандартів та кваліфікацій, які розроблені Європейською комісією ще у 2005 році ³⁷.

Фінансування системи освіти у країнах ЄС здійснюється централізовано з державного бюджету, хоча залучаються кошти з місцевого бюджету та спонсорська допомога організацій й окремих громадян. Існує також значна кількість приватних шкіл, які належать окремим особам, організаціям та церкві.

З метою впровадження технологій і цифрових засобів в освітній процес ЄС схвалив «Цифровий освітній план дій», що пропонує певні кроки для формування нового підходу в освіті зокрема:

³⁷Пуховська Л. П., Ворначев А. О., Мельник С. В., Кравець Ю. І. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою. Київ: «НВП Поліграфсервіс», 2014. 176 с.

- створення єдиної Європейської системи цифрової освіти;
- закупівля сучасного цифрового обладнання та підключення освітніх закладів;
- сприяння розвитку змішаного типу навчання для досягнення високоякісної початкової та середньої освіти;
- врахування етичних рекомендацій щодо використання штучного інтелекту та даних у викладанні та навчанні³⁸.

Система освіти у всьому світі протягом останніх десятиліть зазнає значних змін. В освітньому процесі застосовуються нові технічні засоби, нові методи та підходи до навчання. Кожна країна намагається зберегти власні здобутки в даній сфері, однак є спільні пріоритетні напрямки подальшого розвитку освітньої галузі зокрема це:

- підвищення якості освітніх послуг та рівного доступу до освіти;
- підвищення рівня професійного складу та керівництва освітнього закладу;
- цифровізація системи освіти;
- впровадження екологічної та STEM освіти;
- збільшення рівня міжнародної співпраці.

2.2. Концепція Нової української школи як ключової реформи системи освіти 2016-2018 років

Україна територіально і культурно належить до Європи, відповідно, українська система освіти має багато спільного із європейською і прагне інтегруватись з нею. Сучасні світові тенденції в розвитку середньої освіти визначають новий спосіб мислення та взаємодію між різними галузями знань, відбувається зміна всієї освітньої парадигми. Парадигма (з грецької приклад, взірець) – загальноприйнята науковцями модель постановки та розв'язання

³⁸ Цифровий освітній план дій. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL : <https://education.ec.europa.eu/education-levels/school-education> (дата звернення 02.11.2023).

проблеми³⁹. Ці зміни спрямовані на підготовку учнів до життя в сучасному мінливому світі. В освітній сфері здійснюються не структурні, а системні реформи, які мають на меті якісно змінити всю теперішню парадигму освіти. Для розв'язання суспільних проблем, чи досягнення й реалізації загальнозначущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер, органи державної влади реалізують певну державну політику⁴⁰.

Державна політика являє собою цілісну систему заходів, які приймає уряд для досягнення стратегічних цілей держави в різних сферах життя, таких як економіка, освіта, охорона здоров'я, безпека та інші. В. Андріяш висловлює думку про те, що державна політика формує відповідну систему та механізми соціально зорієнтованого державного управління, оскільки вона спрямована на поліпшенні якості життя громадян та гарантування соціальної стабільності⁴¹.

У кожній країні державна політика має свої особливості в залежності від її історії та потреб населення, але загалом, вона має на меті забезпечити розвиток та процвітання всього суспільства, покращення якості життя громадян, збільшення економічного потенціалу та забезпечення безпеки країни. Цей процес може бути досягнутий за допомогою політичних та економічних реформ, інфраструктурного розвитку, наукових здобутків та інновацій, підвищення рівня освіти та культурної свідомості населення тощо. Окремим важливим аспектом державної політики, на що спрямована одна із стратегічних цілей держави, це система заходів для розвитку освіти в країні. Освіта є одним з найважливіших складових елементів розвитку держави та громадян. Метою високорозвиненої, правової держави є забезпечення доступності, якості та рівності освітніх послуг для всіх її громадян. Освіта є засобом інтеграції країни до освітньої спільноти Європи та світу, двигуном

³⁹Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. В. І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис. 2002. С. 465.

⁴⁰Андріяш В.І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 9, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626> (дата звернення 19.11.2023).

⁴¹ Там же.

покращення якості освітніх послуг та приведення освіти у відповідність до потреб сучасного суспільства⁴².

Починаючи з 2005 року Україна стає учасницею Болонського процесу, що передбачає надання якісних освітніх послуг, а ООН визначила якість освіти цілком сталого розвитку. Уякісній освіті зацікавлені всі сторони навчального процесу, стейкхолдерами виступають учні, батьки, вчителі, дирекція, а також громада і держава.

Надзвичайно ґрунтовною і пізнавальною є науково-аналітична доповідь «Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура» здійснена провідними ученими в галузі філософії освіти: В. Кременем, О. Ляшенко, О. Локшиною. Проаналізувавши великі масиви даних вони прийшли до висновків, що вітчизняну систему освіти необхідно адаптувати відповідно до стандартів Європейського освітнього простору. Відповідно, «... порівняльний аналіз структури й показників тривалості загальної середньої освіти в Україні та європейських країнах засвідчив, що в Європі є стійка тенденція до зростання терміну навчання учнів у школі, подовження тривалості здобуття середньої освіти за освітніми програмами академічного чи професійного спрямування, охоплення освітою усіх дітей у віці до 18 років»⁴³.

Основними чинниками, які сприяють реформаторським діям, є зміни ринкової кон'юктури, досягнення в науці, а також поява чіткої євроінтеграційної перспективи, згуртування значної частини суспільства навколо європейських цінностей, поваги до гідності людини, свобода вибору і відповідальності за нього, демократія та плекання власної національної ідентичності⁴⁴.

⁴²Гриневич Л. Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки. Український педагогічний журнал. 2022. № 4 URL : <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/631/605> (дата звернення 28.09.2023).

⁴³Кремень В. Г. , Ляшенко О. І. , Локшина О. І. Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2020. С. 21.

⁴⁴Гриневич Л. Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки. Український педагогічний журнал. 2022. № 4 URL : <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/631/605> (дата звернення 28.09.2023).

З метою модернізації вітчизняної освіти, відповідно до сучасних європейських норм та стандартів, з ініціативи Міністерства освіти і науки, за підтримки Уряду та Президента України, у 2016 році розпочалося впровадження ідеї НУШ (Нова українська школа). Втому ж таки році Колегія Міністерства освіти і науки затвердила концепцію реформ «Нова українська школа», у якій визначено основоположні принципи, ключові напрями та чітко визначені графіки⁴⁵.

Реформаторські процеси виникають тоді, коли система належним чином не функціонує чи не відповідає суспільним запитам. Вони можуть ініціюватись і широкими верствами суспільства, і владними структурами. Для успішного проведення реформ необхідно залучити провідних спеціалістів й експертів і залучитися широкою підтримкою громадськості та медіа. Варто підкреслити, що системні реформи завжди здійснюються владою, яка повинна чітко усвідомлювати послідовність етапів й кінцеву мету їх реалізації. У 2017 році було ухвалено Закон України «Про освіту», який регулює взаємовідносини між учасниками освітнього процесу на законодавчому рівні, також передбачає закріплення ідей реалізації концепції Нової української школи.

На зміну традиційній системі навчання, де акцент робиться на передачі знань та вмінь зі стандартних навчальних дисциплін, генерується нова – прогресивна, яка формує нові вимоги до розвитку творчих і мисленнєвих навичок, сприяє самостійності та ініціативності учнів та забезпечує їхню особистісну реалізацію. Справедливо наголошує провідний науковець в галузі філософії освіти Д. Дзвінчук, що при реформуванні освітньої системи необхідно зберегти здобутки вітчизняної педагогіки при формуванні людини як особистості⁴⁶.

⁴⁵ Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 23.08.2023).

⁴⁶ Дзвінчук Д. І. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління : монографія. Київ: Нічлава, 2006. 484 с.

Випускник Нової української школи має бути цілісною особистістю, усебічно розвиненою і здатною до критичного мислення. Результатом освітнього процесу має бути виховання патріота з активною життєвою позицією, стійкими морально-етичними принципами, що здатний приймати відповідальні рішення. Разом з тим, має стати інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя⁴⁷.

Ще у 2021 році для широкого загалу було опубліковано, за редакцією Лілії Гриневич, «Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи» (Проект для обговорення), у якому здійснено детальний аналіз здобутків реформ, визначено бачення кінцевого результату реформ, а також орієнтовні графіки упровадження реформ⁴⁸.

В процесі реформування освітньої сфери надзвичайно важливо сформувати ті стандарти, що відображатимуть ключові аспекти як рівнів, так і профілів освіти (дошкільної, початкової, базової середньої, профільної середньої і т.д.). Вони відображають світові інноваційні підходи до розвитку освіти і забезпечують всебічний розвиток особистості, а також прагнення молодих людей розвиватись і самовдосконалюватись.

Кожен учень є особистістю зі своїми особливостями, бажаннями та потребами. Тому необхідно змінювати підходи до навчання та виховання, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня, підтримувати його розвиток та прагнення на відповідному високому рівні. Виходячи з цього, магістральною ідеєю, що розкриває цінності Нової української школи є дитиноцентризм.

Дитина, здобуває загальну середню освіту на трьох рівнях:

- *початкова освіта* (1-4 класи) формує базові навички грамотності;

⁴⁷ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. 2016. 40с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 19.09.2023).

⁴⁸ «Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи» (Проект для обговорення). URL: http://reosvita.org/wp-content/uploads/2021/10/re-osvita_karta_press-new2.pdf (дата звернення 12.09.2023).

- *базова середня освіта* включає 2 взаємопов'язаних цикли:
- адаптаційний (5-6 класи) має на меті формувати інтерес до знань, які передбачені навчальною програмою;
- базове предметне навчання (7-9 класи) сприяє формування учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно вирішувати життєві ситуації та проблеми й обирати шлях для подальшого навчання відповідно до власних здібностей⁴⁹.

Навчання буде предметним, а у спеціалізованих класах більше часу буде відведено на вивчення предметів за вибором. В кінці 9 класу результати навчання будуть оцінюватись шляхом державної підсумкової атестації;

- *профільна середня освіта*: (10-12 клас) диференціація за нахилами та спрямуванням.

Пропонується у старших класах, в залежності від особистісних задатків та результатів державної підсумкової атестації, здійснювати навчання в рамках профільної освіти. Профільна освіта буде поділятися: академічну та професійну.

Академічна освіта передбачає поглиблене вивчення певних предметів в залежності від спрямування і бажання самого учня. Метою здобуття освіти академічного профілю є вступ у вищий навчальний заклад.

Професійна освіта, окрім здобуття загальної середньої освіти, сприяє отримання певної професії (фаху). Метою професійної освіти, на думку Б.Л. Гривнака, є підготовка спеціаліста нової генерації, який би володів достатнім рівнем знань на початковій стадії своєї практичної діяльності й мав належну базу підготовки для успішної орієнтації в будь-якій ситуації протягом усієї професійної діяльності⁵⁰.

Будь-яка держава здійснює управління освітою, що передбачає: розвиток системи освіти; розроблення та реалізацію відповідних освітніх

⁴⁹ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 19.09.2023).

⁵⁰ Гривнак Б. Л. Модернізація системи освіти України як чинник ціннісно- світоглядної визначеності суспільства : дис. ... канд. філософських наук : 09.00.10. Івано-Франківськ, 2016. С. 174. URL : https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2019/01/Grivnak_29.06.2016_disertac.pdf (дата звернення 28.09.2023).

програм, які спрямовані на її модернізацію; вдосконалення змісту, форм і методів освітньої діяльності; підготовку, прийняття і введення в дію нормативних документів щодо стимулювання діяльності закладів освіти та органів управління ними. Дослідники О. Чубрей, В. Підгірна вважають, що основні тенденції в оновленні змісту загальної середньої освіти проявляються в гуманізації, гуманітаризації, інтеграції змісту окремих дисциплін і компетентнісній спрямованості навчання⁵¹.

Протягом 2017-2018 років змін зазнали типові освітні та навчальні програми. Основні нововведення стосувались засвоєння не тільки знань, а й умінь їх практичного застосування, також впровадження «м'яких» соціально-емоційних навичок, що сприяють зміцненню соціальних зав'язків, згуртованості, виробленню активної громадянської позиції.

Нова українська школа продукує нову структуру школи, нове освітнє середовище, яке включає автономію навчальних закладів, рівний доступ з інклюзивною освітою та справедливе фінансування. З метою реалізації права дитини на якісну освіту, демографічну ситуацію, економії фінансів та реалізації державної політики реформування освітньої системи в Україні почали створювати опорні заклади освіти. Під даним поняттям розуміють такий заклад загальної середньої освіти, що дає якісні знання, володіє відповідною матеріально-технічною базою, має у своєму складі філії та здійснює підвезення здобувачів освіти й педагогічних працівників до цього закладу й у зворотному напрямку⁵². Їх засновниками виступають органи місцевого самоврядування, що реалізують державну політику в даній сфері на місцях.

В рамках децентралізації засновники закладів освіти, органи місцевого самоврядування, отримують більше повноважень, а також несуть

⁵¹Передумови реформування загальної середньої освіти України. Чубрей О., Підгірна В. Передумови. URL: https://www.researchgate.net/profile/Eugene-Ivanov-3/publication/371207348_Geograficna_osvita_i_nauka (дата звернення 03.11.2023).

⁵²Опорну школу можна створювати без філій. вебсайт Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/school/consult/82644/> (дата звернення 21.11.2023).

відповідальність за якість надання освітніх послуг. Д.І. Дзвінчук аналізуючи освітню реформу в Україні у статті «Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні» справедливо зазначив, що громада разом з державою мають спільно вирішувати питання реформування освітнього процесу на місцях ⁵³.

Органи місцевого самоврядування та зацікавлені громадяни самостійно визначають шляхи реалізації державної політики в сфері освіти на місцях, вони дбають про доступність освітніх послуг, співфінансують та визначають мережу освітніх закладів.

Згідно з постановою КМУ від 19 червня 2019 р. № 532 «Про затвердження Положення про освітній округ і опорний заклад освіти», під час визначення опорного закладу обов'язково повинні враховуватись наступні важливі чинники:

- освітні потреби здобувачів освіти у забезпеченні певних напрямів спеціалізації;
- здатність забезпечити на належному рівні організацію допрофільної підготовки та профільного навчання;
- рівень забезпечення кваліфікованими педагогічними кадрами;
- наявність сучасної матеріально-технічної бази (належним чином обладнаних спортивних об'єктів, кабінетів природничо-математичного та іншого спрямування, лабораторій, навчальних майстерень, комп'ютерного і мультимедійного обладнання, швидкісного доступу до інтернету тощо);
- укомплектування бібліотечного фонду підручниками, науково-методичною, художньою та довідковою літературою;

⁵³ Дзвінчук Д.І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/130605> (дата звернення 13.11.2023).

- наявність та зручність автомобільних доріг з твердим покриттям для забезпечення безпечного підвезення здобувачів освіти і педагогічних працівників до місця навчання, роботи та місця проживання⁵⁴.

В процесі реалізації проєкту Нова українська школа в період з 2016 по 2019 роки загальний обсяг субвенцій склав 232,9 млрд грн. Зокрема було профінансовано капітальні видатки на створення нового освітнього середовища (капітальний ремонт шкіл, оснащення їх сучасною матеріально-технічною базою), придбання шкільних автобусів, забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов⁵⁵.

З метою контролю якості освіти, якості освітньої діяльності та дотримання чинного законодавства у даній сфері в грудні 2017 році в Україні створена Державна служба якості освіти. Дана державна служба через інституційний аудит здійснює моніторинг закладів освіти, нагляд за дотриманням законодавства, а також видає розпорядження про усунення порушень чи недоліків, надає рекомендації про удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти⁵⁶. Сама Служба не виконує каральних функцій, а покликана допомогти виявити слабкі місця, усунути недоліки, надати кваліфіковані поради та допомогу.

Значним досягненням є зміна підходів у визначенні керівництва школи. Тепер необхідним є проходження конкурсу особою, що має на меті обіймати посаду керівника закладу загальної середньої освіти й встановлено законодавчі обмеження щодо строку перебування на цій посаді.

Нова українська школа потребує нового вчителя, що може стати своєрідним «агентом змін» у цьому середовищі. Кожному вчителю надається академічна свобода у виборі програм та методів навчання, а також самостійно обирати шляхи професійного вдосконалення. Важливо, що

⁵⁴ Положення про освітній округ і опорний заклад освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-osvitnij-okrug> (дата звернення 21.10.2023).

⁵⁵ Освітня реформа результати та перспективи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia> (дата звернення 27.10.2023).

⁵⁶ Про нас. Державна служба якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/pro-nas> (дата звернення 27.10.2023).

надавачами послуг з підвищення кваліфікації можуть бути не тільки державні чи комунальні заклади, але й приватні.

Батьки разом із дітьми, виходячи з потреб та доцільності, самостійно визначають яку форму навчання варто обирати: індивідуальну, очну, заочну чи дистанційну, а також формують власну освітню траєкторію навчання.

Таким чином, складовими компонентами Нової Української школи постають:

- формування якісно нового змісту освіти, який заснований на засвоєнні ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- умотивований учитель, що має свободу творчості та постійно професійно розвивається;
- наскрізний процес виховання, який базується на цінностях;
- децентралізація та ефективне управління, що проявляється в автономії закладів освіти;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- орієнтація на потреби учня – дитиноцентризм;
- нова структура школи, яка дозволяє засвоїти новий зміст і набути необхідних компетентностей для життя;
- справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти⁵⁷.

Отже, освітня реформа, яка представлена у формі Нової української школи, спрямована на реалізацію таких ключових ідей як: освітній процес орієнтований на учня, комплекс освітніх послуг повинен сприяти розкриттю творчого потенціалу дитини; вчитель повинен бути вмотивованим, разом з тим формується нова структура освітньої системи і автономія школи й

⁵⁷ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. 2016. 40с.URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 19.09.2023).

навчального процесу, а також справедливе фінансування та рівний доступ до освітніх послуг.

2.3 Особливості реформи загальної середньої освіти у 2019-2023 роках

Згідно з Законом «Про повну загальну середню освіту» система загальної середньої освіти складається зі змісту повної загальної середньої освіти на кожному її рівні, мережі закладів освіти, учасників освітнього процесу, кадрового, фінансового, науково-методичного, ресурсного та нормативно-правового забезпечення освітньої та управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти і є основою, яка дає знання, вміння, навички, прищеплює цінності для формування освіченого громадянина з широким світоглядом⁵⁸.

У системі загальної середньої освіти, за даними Міністерства освіти і науки, в Україні станом на 16.10.2023 року функціонує 12929 шкіл, де здобувають освіту 3,9 млн дітей і навчають 388 тисяч вчителів⁵⁹. Для порівняння основних тенденцій щодо розвитку (занепаду) загальної середньої освіти необхідно звернутись до статистики 2020-2021 та 2021-2022 навчальних років. Згідно даних Державної служби статистики протягом 2021-2022 н.р. функціонувало - 12976 закладів ЗЗСО, де навчалось – 4 041 976 учнів і навчали – 401 836 учителів, а у 2020/2021 н. р. функціонувало 14,9 тис. закладів ЗЗСО, у закладах навчалось 4 211 509 дітей, у ЗЗСО учнів навчали 440,5 тис., учителів⁶⁰. Проаналізувавши вищенаведені дані ми спостерігаємо значне скорочення: приблизно на 3 тисячі закладів загальної середньої освіти, зменшилась кількість дітей приблизно на 300 тис. і зменшилось на 50 тис. учителів. Причинами цього явища є і природні

⁵⁸Про повну загальну середню освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, 226 с.

⁵⁹Загальна середня освіта. вебсайт МОН. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita> (дата звернення 16.10.2023).

⁶⁰ Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. вебсайт Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.10.2023).

чинники (зменшення народжуваності), і повномасштабне вторгнення росії на терени нашої держави. Дані цифри є, на нашу думку, досить таки умовними, оскільки багато дітей виїхали за межі нашої країни, хоч числяться учнями ЗЗСО.

Разом з тим, виходячи з щорічних відомостей поданих інститутом освітньої аналітики, починаючи з 2014-2015 навчального року, кількість закладів поступово зменшувалася: приблизно на 1,5 % у 2015-2016 н. р., на 2,8 % у 2016- 2017 н. р., на 4,0 % у 2017-2018 н. р., на 4,1 % у 2018-2019 н. р. та на 2,1 % у наступні два навчальні роки. Підсумовуючи загальні дані ми можемо стверджувати, що у 2021-2022 н. р. у порівнянні з 2014- 2015 н. р. мережа закладів загальної середньої освіти скоротилася на 20,5 %. При порівнянні кількості міських і сільських ЗЗСО на 2014-2015 н. р. кількість сільських закладів ЗЗСО удвічі перевищувала кількість міських, а на початок 2021-2022 н. р. – уже в 1,5 рази, що є свідченням про процес закриття малокомплектних, фінансово затратних освітніх закладів⁶¹.

Незважаючи на складну політико-економічну обстановку з 1 вересня 2022 року розпочалася друга фаза освітніх реформ, яка є логічним продовженням реформування початкової освіти й подальших реформ загальної середньої освіти. На цьому етапі відбувається зміна навчальних програм та підходів до навчального процесу у 5-9 класах, видавництво нових підручників тощо.

Однією з ключових проблем сучасної освітньої системи є відсутність відповідності між змістом навчання та потребами сучасного суспільства. Різноманіття технологій та швидкі зміни в економіці вимагають нового підходу до підготовки молодого покоління та змістовного наповнення освіти. Реформування змісту освіти в Україні передбачає перехід від традиційного, заснованого на запам'ятовуванні та відтворюванні навчального матеріалу, до активного, інтерактивного та практичного підходу. Саме тому активно

⁶¹Моніторингове дослідження формування оптимальної мережі закладів загальної середньої освіти в ОТГ. Інформаційно-аналітичні матеріали. Інститут освітньої аналітики. 2022. URL: https://ica.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/monitoring_formuvannya_optimalno%D1%97_merezhi_ (дата звернення 19.11.2023).

впроваджується STEM-освіта, як інтегративний підхід до вивчення і розуміння навчального матеріалу предметів природничо-математичного циклу.

Сучасна європейська система освіти передбачає міждисциплінарний підхід до вивчення окремих предметів та явищ, тому окремі предмети об'єднані в єдине ціле, наприклад інтегрований предмет «природничі науки», куди входять біологія, фізика, хімія і т.д.⁶².

Міждисциплінарний підхід до навчання сприяє кращому розумінню та засвоєнню знань, формуванню цілісності у світогляді, дає можливість підготуватись до вирішення різноманітних завдань у всіх сферах життя.

Надзвичайно важливою складовою ефективного навчання є закріплення набутих знань на практиці. Впровадження практичних вправ та лабораторних занять допомагає дітям отримати конкретний досвід у вирішенні завдань, пов'язаних із вивченим матеріалом. Це підвищує рівень засвоєння інформації та забезпечує структурований підхід до навчання, дозволяє дітям отримувати практичні навички та застосовувати їх у реальних життєвих сценаріях.

Важливим етапом реформи є впровадження сучасних методів навчання, таких як проблемне вивчення, та використання інтерактивних технологій. Разом зі змінами в навчальних програмах та методиках, важливо також вдосконалити інфраструктуру освітніх установ. Це охоплює оновлення лабораторій, доступ до сучасних технологій та підтримку дослідницької діяльності. Варто наголосити, що потрібні зміни в самому навчальному процесі збільшивши кількість практичних навичок, використання всіх можливостей в цифровій та інтерактивній сферах, а також функціональності знань. Надзвичайно важливо, щоб у процесі навчання в учнів сформувалась здатність до самостійного прагнення вчитися та самовдосконалюватись.

⁶² Засекіна Т. М., Тишковець М. Д. Інтеграція в шкільній природничій освіті: вітчизняний та зарубіжний досвід. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/729113/1/physics_nature_2021%20\(Zasekina\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/729113/1/physics_nature_2021%20(Zasekina).pdf) (дата звернення 04.11.2023).

Найбільш дискусійною темою є реформування старшої школи у 10-12 класах. Згідно з задумом в цей час молоді люди здобуватимуть профільну освіту у ліцях чи закладах профільної освіти протягом 3 років в залежності від власних потреб, талантів чи уподобань. Оскільки профільна освіта поділяється на академічну та професійну молодій людині потрібно визначитись зі спрямуванням. Академічна освіта здобуватиметься в новостворених академічних ліцях, по закінченні яких слід скласти кваліфікаційний іспит, який дасть змогу здобути вищу освіту. Складним та нез'ясованим залишається питання про академічні ліцеї, уїхвідмінності особливості у порівнянні з гімназіями. Які вимоги до їх відкриття та функціонування, до педагогічних працівників? Дані питання ще необхідно детальніше опрацювати владним структурам. Заклади профільної освіти (профільні ліцеї та коледжі), окрім загальної середньої освіти надаватимуть певний професійний фах. Процес реформування передбачає затвердження якісно нових освітніх програм, відповідне матеріально-технічне забезпечення, а також необхідність підготовки педагогічних працівників.

В кінці жовтня 2023 року Міністерство освіти і науки України винесло на широке обговорення громадськості проєкт Державного стандарту профільної середньої освіти для 10–12 класів та закладів професійної і фахової передвищої освіти в частині здобуття повної загальної середньої освіти⁶³. Це новий формат для української освіти, який передбачає два окремі документи для базової та профільної середньої освіти. Проєкт є частиною реформи Нова українська школа і має на меті дозволити учням формувати власні освітні траєкторії та вибирати профілі та предмети для вивчення. Пілотування стандарту та моделей профільної освіти заплановане на 2025 рік, а повне впровадження - на 2027 рік. Проєкт передбачає базовий навчальний план з вільним вибором предметів і курсів, а також дев'ять освітніх галузей для формування профілів. Мета реформи – надати учням

⁶³ Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30>(дата звернення 16.11.2023).

свободу вибору та забезпечити закладам освіти можливість формувати пропозиції і відповідно до своїх можливостей сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості, яка гармонійно поєднує загальнолюдські цінності із професіоналізмом.

В освітньому середовищі даний проєкт проходить жваве обговорення і дискусійно ухвалюються пропозиції щодо законодавчого поля та окремих формулювань, визначень, мети та цілей даного Стандарту⁶⁴.

В ході децентралізації виникає необхідність економії коштів освітньої субвенції, в результаті цього відбулось закриття та укрупнення багатьох шкіл. З метою реалізації права дитини на освіту та рівний доступ до освітніх послуг, учнів, які мешкають у віддаленій місцевості підвозять до навчального закладу. Для цього виділяються значні кошти з державного та місцевого бюджету. Аналізуючи дані за 2022/2023 н. р. загалом по Україні *підвезення* організовано тільки на 79,89% від потреби (проти 92,19% минулого року), при цьому на 84,49% використовуються шкільні автобуси. У закладах освіти, які належали міським громадам підвозиться 72,71% учнів від потреби (знижка 12,75% порівняно з попереднім роком), у сільській місцевості – 83,4% (зменшено на 12,31%)⁶⁵.

З початком військової агресії підвезення дітей до закладів освіти постає окремим складним завданням, оскільки значна кількість транспортних засобів була пошкоджена чи використовувалась для потреб армії. Для розв'язання даної проблеми країни Європейського Союзу виділили більше як 300 автобусів, а Міністерство економіки через систему ProzorroMarket закупило 500 автобусів, які доставлять в українські школи до кінця 2023 року⁶⁶.

⁶⁴Обговорення проєкту державного стандарту профільної середньої освіти. вебсайт Партнерський простір. URL: <https://015.org.ua/obgovorennya-proyektu-derzhavnogo-standartu-profilnoyi-serednoyi-osvity> (дата звернення 25.10.2023).

⁶⁵Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. С. 25. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).

⁶⁶Prozorro Market закуплено майже 500 шкільних автобусів — Мінекономіки. <https://suspilne.media/562917-cerez-sistemu-prozorro-market-zakupleno-majze-500-skilnih-avtobusiv-minekonomiki>

Надзвичайно важливим чинником, що дозволяє учасникам освітнього процесу отримати доступ до інформації є мережа «Інтернет». За допомогою певних технічних засобів та наявності доступної послуги будь-яка особа має можливість здобути якісну освіту.

Згідно отриманих даних у 2022/2023 н. р. по всій Україні кількість ЗЗСО з підключенням доінтернету сягає 97,06 %, що незначно менше порівняно з 2021/2022 н. р. (97,16 %). У містах таких закладів 97,02 %, а в сільській місцевості 97,09 % проти 98,53 % і 96,29 % відповідно минулого року⁶⁷.

З вищенаведених фактів ми бачимо наскільки військові дії негативно впливають на можливості дітей здобувати якісну освіту.

Значною мірою всесвітня мережа «Інтернет» змінила методи, засоби та підходи до навчання. Інформація стає доступною в будь-який час, за умови підєднання до мережі, українські школи під'єднуються до мережі «Інтернет» через кабельний зв'язок. Як засвідчив аналіз технологій дротового підключення, по Україні 68,98 % ЗЗСО використовують технологію широкосмугового дротового доступу із застосуванням оптоволоконного кабелю. У містах цей показник сягає 69,80 %, у сільській місцевості – 68,45 %. Оптоволоконне з'єднання превалює і йому в значній мірі поступається популярністю технологія xDSL, яка використовує наявні лінії телефонного зв'язку. Також ще залишилась невелика кількість закладів, де зберігається технологія DOCSIS із застосуванням коаксиального кабелю⁶⁸. Проведений аналіз отриманих результатів свідчить про необхідність заміни та під'єднання усіх закладів до мережі «Інтернет», що сприятиме покращенню результатів освіти в учнів та учителів. Іншою важливою складовою є

⁶⁷ Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. С.36. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).

⁶⁸ Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. С.29. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).

наявність таких технічних засобів як: проекторів, комп'ютерів, принтерів, тощо. Проаналізувавши забезпеченість ЗЗСО комп'ютерами загалом по Україні, ми можемо стверджувати, що 96,97 % закладів мають комп'ютери; в містах таких закладів 96,74 %, в сільській місцевості – 97,11 %⁶⁹.

В результаті збройної агресії проти нашої держави процес навчання часто проходить у дистанційній чи змішаній формі, що потребує значної кількості технічних засобів (комп'ютерів, ноутбуків, інтернет підключення та ін). У 2022 році, з метою забезпечення доступу до засобів навчання державою було закуплено та роздано 131 тисяч ноутбуків і планшетів. Зокрема, педагогічні працівники отримали 96 739 ноутбуків, що надало їм можливість проводити заняття, а поточного 2023 року технічні засоби отримали 34 984 учні. Слід зазначити, що даних технічних пристроїв потрібно значно більше для забезпечення безперервного навчального процесу в сучасних умовах.

У 2022/2023 н. р. в ЗЗСО налічувалось 215 182 ноутбуки, що на 45 832 одиниць більше порівняно з попереднім роком, із них у містах 131 346 одиниць, кількість збільшилась на 28 568 одиниць, у сільській місцевості – 83 836 одиниць, збільшення відбулось на 17 264 одиниць. У розрахунку усередненої кількості педагогічних працівників зазначених категорій на один ноутбук у містах загалом по Україні спостерігається співвідношення 1,33:1, у попередньому році воно становило 1,86:1. Разом з тим, у сільській місцевості в поточному році співвідношення становить 1,53:1 проти 2,13:1 минулого року⁷⁰. Завдяки міжнародним організаціям кількість ноутбуків для учителів вдалося збільшити, проте цього не достатньо, враховуючи складне матеріальне становище пересічного вчителя.

⁶⁹Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. С.29. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).

⁷⁰Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. С.36. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).

Військова агресія росії значною мірою змінила систему навчання в Україні, велика кількість дітей навчались на дистанційній та змішаній формі, відбулись значні зміни в контингенті учнів і вчителів, учні зазнали втрат у навчанні, а держава – у матеріально-технічному забезпеченні закладів освіти (рис. 2.1).

Рис. 2.1 Освітні втрати під час війни.

Джерело: вебсайт Міністерства освіти і науки.

Науковці Українського центру оцінювання якості освіти провели дослідження щодо виявлення навчальних втрат, які виникли протягом останніх років. Під поняттям «навчальні втрати» розуміють будь-яку втрату знань, умінь, навичок тощо, їх недоотримання або уповільнення чи зупинка академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня⁷¹.

⁷¹Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. С.28. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Navchalni-vtraty> (дата звернення 03.11.2023).

Для подолання навчальних втрат провідними науковцями пропонується обрати один чи декілька із запропонованих підходів:

- продовжити навчання дітей, які не виконують навчальний план на наступний навчальний рік;
- продовжити навчання під час канікул;
- здійснювати додаткове навчання у формі репетиторства за державний кошт;
- створити інтегровані класи чи групи з учнів, які мають навчальні втрати;
- здійснити перегляд чи адаптацію наявних освітніх програм;
- створення додаткового якісного освітнього контенту з тем, що потребують надолуження;
- додаткова методична підготовка вчителів до роботи з учнями, які мають навчальні втрати;
- посилення шкільної автономії та взаємодії й співпраці вчительства⁷².

Також для подолання навчальних втрат Уряд створив мережу цифрових освітніх центрів, які розміщені на теренах усієї нашої держави. Починаючи з жовтня 2022 р. в Україні діє понад 70 цифрових освітніх центрів, обладнаних необхідною технікою та матеріалами, які надають доступ до дистанційного навчання та соціалізації дітей у постраждалих громадах.

З метою розвитку цифрової освіти планується створення нових уроків з використанням сучасних технічних засобів та технологій, а також розробка інтегрованих курсів. Для організації навчання великої кількості дітей, включаючи внутрішньо переміщених і тих, що виїхали за кордон, компанією «Google Україна» розроблено Всеукраїнський онлайн-розклад, яким можуть скористатися як учителі, так і учні. Дана програма спрощує планування

⁷²Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. С.28. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Navchalni-vtraty> (дата звернення 03.11.2023).

навчального процесу, а також надає можливість переглядати уроки в записі чи онлайн, виконувати тести чи завдання. З цією метою надзвичайно важливо включати сучасні засоби та технології, а також розвиток креативних навичок та критичного мислення в програму навчання. Доступ до інформації та технологій суттєво розширює когнітивні можливості людини. Впровадження нових підходів до вивчення предметів, які спрямовані на розвиток творчості та підприємництва, стимулювання проєктної діяльності може сприяти формуванню нового покоління лідерів, готових до нових викликів. Виконання цих заходів допоможе забезпечити якісну освіту та підготовку кваліфікованих фахівців для майбутнього.

У жовтні 2020 року Державна служба якості освіти провела дослідження щодо розуміння учнями, батьками, учителями та дирекцією поняття «якісна освіта». Згідно з оприлюдненими результатами, на думку учнів, батьків та учителів, якісна освіта це оволодіння ключовими компетентностями, а найвпливовішим чинником, який має на них вплив – є взаємодія між учасниками освітнього процесу⁷³. Із проведеного дослідження ми можемо зробити висновок, що надзвичайно важливо сформувати сприятливе морально-психологічне середовище в класі та школі, що позитивно впливатиме на якість освіти.

Реальну якість освіти можна визначити виходячи із щорічних результатів ЗНО чи НМТ, а також міжнародного моніторингу якості освіти, який здійснюють уповноважені організації. Зокрема міжнародна агенція PISA (Programme for International Student Assessment) – це міжнародне дослідження якості освіти, яке здійснюється кожні три роки. PISA формує дані про якість освіти, які сприяють кращому усвідомленню переваг та недоліків у освітній політиці урядів країн-учасниць. Дослідження оцінює не ступінь засвоєння знань учнями, а наскільки учні можуть використовувати набуті знання та навички в реальному житті, зосереджуючись на читацькій,

⁷³Ключові критерії якості освіти: результати дослідження. Освітній портал.URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/klyuchovi-kriteriyi-yakosti-osviti-rezul-tati-doslidzhennya> (дата звернення 05.11.2023).

математичній і природничо-науковій грамотності. Дані дослідження проводились у 2018 році та у 2022 роках. Згідно з результатами дослідження 2018 року можна констатувати нижчий рівень грамотності з математики та високий із читацької грамотності. Разом з тим, констатується глибока нерівність у доступі до якісної освіти, в залежності від місця проживання та соціально-економічного статусу⁷⁴.

Результати дослідження 2022 року будуть оприлюднені у місяці грудні 2023 року. Таким чином, участь у програмі PISA дозволяє країнам-учасникам отримувати дані для аналізу якості освіти та приймати обґрунтовані рішення щодо її поліпшення.

Для дослідження організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах війни Державна служба якості освіти протягом грудня 2022 - січня 2023 року провела моніторинг і оприлюднила наступні висновки⁷⁵. Згідно оприлюднених висновків воєнні дії негативно повпливали на стан усієї системи освіти нашої держави. Зокрема понад 800 тисяч учнів навчались дистанційно, а значна кількість були змушені залишити місце свого проживання. Значно погіршився психологічний стан учнів і вчителів та знизились результати навчання.

Презентуючи результати дослідження доповідачі акцентували на обмеженості учнів у доступі до освітнього процесу, яка складає близько 30% загалом. Заклади освіти не мали змоги працювати у звичному режимі, тому: 51% закладів працював у змішаній формі, 33% - дистанційній і тільки 15 % - очній⁷⁶.

Освіта в умовах воєнного стану постає перед низкою складних викликів, пріоритетом є забезпечення безпеки для всіх учасників навчального

⁷⁴ Оприлюднено результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018: Україна на 39 місці. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/oprylyudneno-rezultaty-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osvity-pisa-2018-ukrayina-na> (дата звернення 04.11.2023).

⁷⁵ Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf> (дата звернення 27.10.2023).

⁷⁶ Освіта під час війни: презентація результатів дослідження. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-pid-chas-vijni-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya> (дата звернення 28.08.2023).

процесу. Слід зазначити, що створення безпечного освітнього середовища вимагає значних як матеріальних, так і фізичних затрат.

Ще одним значним викликом є збереження функціональності освітньої системи в умовах відсутності стабільності та обмеження фінансових ресурсів. Для подолання негативних наслідків війни, український уряд звернувся про допомогу до міжнародних організацій, які запропонували свої послуги у таких основних напрямках:

- забезпечення комп'ютерною технікою – UNICEF, UNESCO, Google та інші партнери;
- створення мережі цифрових освітніх центрів – співпраця із Save the Children, Japan International Cooperation Agency (JICA), Google тощо; друк підручників – 5-й клас НУШ математика (UNICEF), 5-й клас НУШ українська мова (ЄС), інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Природничі науки» й «Довкілля» (Фінляндія);
- створення е-контенту – контент для ВШО, мобільний додаток «Вивчаю – не чекаю»;
- розроблення інструментів для подолання відставання у навчанні (catch-up programs);
- відновлення та ремонт закладів освіти (100 млн євро від ЄС на швидку відбудову шкіл на деокупованих територіях);
- інструменти й курси з психологічної підтримки вчителів і здобувачів освіти (UNICEF, UNESCO та ін.);
- підтримка організації прозорої й безпечної вступної кампанії до закладів вищої освіти (UNESCO, уряди країн партнерів);
- компенсація видатків на оплату праці працівників сфери освіти проєкт Світового банку;
- залучення фінансування з метою вдосконалення організації гарячого харчування здобувачів освіти (Всесвітня продовольча програма ООН);

- підтримка закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які розміщують тимчасово переміщених осіб (закупівля меблів, обладнання, дитячого харчування, ліків, генераторів тощо)⁷⁷.

Вагомим здобутком проведених освітніх реформ є затвердження у 2020 році професійного стандарту вчителя, що корелює із освітніми стандартами учнів. Згідно з затвердженим стандартом молодий педагог повинен здобути необхідні компетентності на шляху своєї професійної кар'єри й вдосконаливши свою майстерність, підвищивши кваліфікацію, отримує відповідну категорію. Також для оцінювання професійних компетентностей вчителя запроваджено сертифікацію, що дає можливість матеріально і морально стимулювати його розвиток. Під сертифікацією педагогічного працівника розуміють зовнішнє оцінювання професійних компетентностей, через незалежне тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи⁷⁸. З результатами Державної служби якості освіти у 2021 році сертифікацію пройшли 1025 учителів, а у 2022 році уже 1171 особа, що свідчить про зацікавленість проєктом⁷⁹.

З метою реалізації державою політики у сфері освіти Міністерство освіти і науки визначило короткострокові й середньострокові плани та завдання, що потребують вирішення. Зокрема, з метою реалізації Плану пріоритетних дій Уряду на 2023 рік основна увага зосереджена на:

- безпечних умовах для здобуття освіти (облаштування укриттів для забезпечення безпеки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану);
- підвищення доступності освіти (організація підвезення учасників освітнього процесу для полегшення доступу до навчальних закладів);

⁷⁷ Освіта і наука України в умовах воєнного стану : виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn> (дата звернення 01.11.2023).

⁷⁸ Освіта під час війни: презентація результатів дослідження. вебсайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-pid-chas-vijni-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya> (дата звернення 28.08.2023).

⁷⁹ Сертифікація за роками. вебсайт Державної служби якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/sertifikaciya/sertifikaciya-vchora-sogodni-zavtra> (дата звернення 24.08.2023).

- сучасне комп'ютерне обладнання (забезпечення закладів освіти сучасним комп'ютерним обладнанням за підтримки партнерів та організацій);
 - державний стандарт профільної середньої освіти (затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти для удосконалення навчальних програм);
 - новий Державний стандарт базової середньої освіти (забезпечення учнів та педагогічних працівників підручниками відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти);
 - сертифікація вчителів (упровадження системи сертифікації вчителів української мови й математики базової середньої освіти для забезпечення високої якості навчання);
 - індивідуальні освітні траєкторії (внесення змін до законів України для розвитку індивідуальних освітніх траєкторій у вищій освіті);
 - національна система кваліфікацій (розроблення та внесення на розгляд Уряду законопроекту про національну систему кваліфікацій для стандартизації рівнів кваліфікацій)⁸⁰.
- З-поміж середньострокових перспектив виокремлюють необхідність перезавантаження реформи «Нова українська школа». В межах цієї реформи планується реалізація таких завдань:
- безпечні умови здобуття освіти (реалізація нових підходів у забезпеченні безпеки в умовах військової агресії росії, включаючи облаштування укриттів у навчальних закладах, організацію підвезення учасників освітнього процесу та підтримку різноманіття моделей навчання дітей);
 - оновлення змісту освіти (упровадження нового змісту освіти відповідно до Державного стандарту базової та профільної середньої освіти);

⁸⁰Освіта і наука України в умовах воєнного стану : виклики, розвиток, повоєнні перспективи.
 URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu> (дата звернення 01.11.2023).

- професійний розвиток вчителів (створення умов для професійного розвитку вчителів і оновлення моделі сертифікації для забезпечення високої якості Нової української школи (НУШ);
- система освітніх оцінювань (впровадження системи освітніх оцінювань на всіх рівнях повної загальної середньої освіти для ефективного вимірювання досягнень учнів);
- розбудова мережі освітніх закладів (розширення та фінансове забезпечення мережі освітніх закладів, що відповідає потребам регіонів)⁸¹.

Рисунок 2.2 Досягнення та виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020-2022 роках.

Джерело: вебсайт Міністерства освіти і науки.

Презентуючи основні досягнення та виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020-2022 роках Міністерство освіти і науки акцентувало увагу на таких здобутках як:

- прийняття змін до законів та законодавче врегулювання освітньої сфери;
- сприяння професійному розвитку вчителів;
- створення нового освітнього простору;

⁸¹ Освіта і наука України в умовах воєнного стану : виклики, розвиток, повоєнні перспективи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu> (дата звернення 01.11.2023).

- забезпечено дистанційне навчання;
- прийняття нормативно-правових актів, які визначають побудову безпечного та інклюзивного освітнього середовища⁸².

З метою вільного доступу до освітніх матеріалів та електронних підручників усіх учасників освітнього процесу ще у 2017 році була створена Національна освітня електронна платформа. Вона містить найрізноманітніші електронні ресурси: бібліотека, електронний журнал, кабінет уроку, матеріали до уроків, тести, репетитори, кабінет психолога, цифрова грамотність тощо. Вільний доступ до платформи спрощує підготовку до занять учителя та учнів, а наповнення новими рубриками та матеріалами відбувається постійно.

Нещодавно віцепрем'єр-міністр з питань інновацій, освіти, науки і розвитку технологій, Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров, анонсував створення стратегії цифрової трансформації системи освіти, яка включатиме:

- *всеукраїнську онлайн-школу*, яка забезпечить доступ до дистанційних курсів як учням, так і вчителям, а також створить умови для змішаного навчання;
- *е-позашкілля* - передбачає створення платформи для реєстрації учнів позашкільної освіти, що полегшить взаємодію з реєстром закладів позашкільної освіти та оптимізацію даних; е-звітність - сприятиме переходу на електронний формат звітності, підвищить надійність та ефективність управління освітою;
- *е-документообіг* - створення цифрових аналогів ділових документів та перехід на електронний документообіг спрощує бізнес-процеси та покращує комунікацію;

⁸²Досягнення та виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020-2022 роках. <https://mon.gov.ua/ua/news/dosyagnennya-i-vikliki-doshkilnoyi-zagalnoyi-serednoyi> (дата звернення 02.11.2023).

- *державний електронний журнал* для закладів загальної середньої освіти, який спрощує ведення діловодства та обмін інформацією в закладах освіти;

- *підключення сторонніх інформаційних систем* дозволяє інтегрувати сторонні освітні системи в центральну базу даних, що сприяє консолідації та гармонізації інформації;

- *SELFIE* - використовується для оцінки ефективності цифрових технологій в закладах освіти шляхом опитування адміністрації, вчителів, учнів та батьків⁸³.

Надзвичайно амбітним є впровадження та реалізація проєкту «Українська освітня «Мрія». Згідно з задумами створюється застосунок «Мрія», що забезпечуватиме ефективну підтримку для учнів, батьків та вчителів. Проєкт базується на ідеї формування особистого освітнього простору та траєкторії розвитку для кожної дитини. Даний застосунок призначений для ефективнішого орієнтування учнів, батьків та вчителів в навчальному та виховному процесі. Він надає інформацію про навчальні програми, курси, відеоматеріали, позашкільні активності та інші ресурси, що сприяють розвитку як особистості. Окрім освітніх можливостей, «Мрія» охоплює функціонал для забезпечення безпеки дітей оскільки допомагає батькам стежити за графіком занять та позашкільних активностей дитини. Крім того, застосунок надає можливість швидкого сповіщення про безпеку під час повітряних тривог. Вчителю він допомагає долати бюрократичні процедури, надаючи засоби та матеріал для використання при формуванні індивідуальних підходів у навчанні. Разом з тим, вчителі матимуть змогу рекомендувати додатковий матеріал та додаткові освітні курси, а також взаємодіяти з батьками у режимі реального часу⁸⁴.

⁸³Цифрова трансформація у сфері освіти і науки. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki> (дата звернення 10.11.2023).

⁸⁴Там же.

2.4 Основні проблеми освітньої реформи та шляхи їх вирішення

У 2023 році новий склад Міністерства освіти і науки анонсував продовження реформ Нової української школи, розпочався своєрідний «рестарт реформ Нової української школи». Протягом минулих років було зроблено чимало, багато позитивного і потрібного, та COVID-19, а потім війна загальмувала ці процеси. Варто також наголосити, що не минулось без складнощів та проблем, які потребують негайного вирішення. Міністр освіти і науки Оксен Лісовий на цьогорічному львівському фестивалі «Вчителі майбутнього», анонсував впровадження шести визначальних та трьох похідних реформ: дошкілля, початкова школа, старша школа і профтехосвіта, вища школа та наука і позашкілля, а також три наслідкові реформи: євроінтеграція, цифровізація і заробітна плата для вчителів⁸⁵. Якщо із дошкільною та початковою освітою все зрозуміло, реформи здійснено, поступальний рух спостерігається, то виникає багато запитань щодо впровадження реформ у старшій школі.

На жаль, сьогодні ще спостерігається суттєві відмінності в можливості отримання освітніх послуг та якісної освіти. Дана проблема зумовлена цілою низкою об'єктивних причин, які може подолати держава через реалізацію чітко продуманої політики.

Однією з причин, на нашу думку, є різний матеріальний стан учнів та їхня територіальна приналежність. Низький матеріальний стан учнів обмежує в доступі до якісної освіти через брак коштів на придбання технічних засобів для навчання (комп'ютера, ноутбука, смартфона), а також доступі до мережі «Інтернет». Вчителі, на уроках та на домашнє завдання задають вправи, які вимагають використання певних технічних засобів, а також, в силу вищенаведених обставин, значна кількість занять проводилась в режимі онлайн. Також учні із сільської місцевості проявляють гірший результат при

⁸⁵ Оксен Лісовий назвав дев'ять освітніх реформ, які впроваджують в Україні. Укрінформ. URL. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3726642-lisovij> (дата звернення 03.10.2023).

складанні зовнішнього незалежного оцінювання, що теж є наслідком відмінності в можливості отримання якісних освітніх послуг.

Сучасна система навчання й складання зовнішнього незалежного оцінювання зорієнтовані на запам'ятовуванні та відтворенні вивченого, а не продукуванні власної аргументованої думки, критичного мислення та творчого підходу. Відбувається своєрідне обмеження творчого розвитку особистості. Формування в учнів наскрізних вмінь таких як: критичне мислення, творчий підхід до вирішення складних завдань, вміння самостійно приймати рішення, обґрунтовувати власну позицію й думку, ініціативність, сприятиме адаптації молодой людини до життя в глобальному, полікультурному середовищі.

Іншою проблемою є перенавантаженість навчальної програми предметами, яка вимагає затрати великої кількості зусиль дитини на несуттєве. Витрачаються значні фізичні ресурси та час на другорядне, що не відповідає бажанню та інтересам дитини.

Низький рівень компетентності місцевих органів управління та керівництва освітою на місцях призводить до сприймання освітньої сфери як нішу потенційних витрат, а не інвестицій та капіталовкладень. В ході децентралізації одним із найскладніших завдань є управління освітою. Для цього потрібні висококваліфіковані фахівці, які взявши на себе відповідальність, готові до якісних змін у формуванні освітньої мережі. Варто зауважити, що існує значна кількість керівників закладів освіти, які не готові брати на себе відповідальність в умовах децентралізації та автономії. Особливої уваги заслуговує застосування інформаційно-комунікаційних технологій як в освітньому процесі, так і в управлінні закладами освіти і системою освіти. На переконання Кухарчука П. варто більшою мірою залучати громадськість до врядування в освітньому середовищі, що створює систему відкритої освіти ⁸⁶.

⁸⁶ Кухарчук Б. Громадське врядування в освітньому середовищі. Кухарчук Б. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/205> (дата звернення 27.10.2023).

Брак фінансування негативно впливає на продовження реформ в освіті, оскільки для забезпечення належного матеріально-технічного стану освітнього закладу, обладнання, заробітну плату потрібні значні кошти. У вересні поточного року уряд додатково виділив кошти у сумі 473, 3 млн. грн на продовження реформи «Нова українська школа»⁸⁷.

У контексті процесу децентралізації влади в Україні, для забезпечення рівного доступу до якісної освіти та оптимізації шкільної мережі, завершується формування мережі опорних навчальних закладів. Оптимізація освітньої мережі покликана ефективно використовувати кошти, які виділяються на освіту. Місцеві органи самоврядування, разом із громадами, відповідно до затверджених умов та критеріїв, на конкурсній основі обирають опорний освітній заклад. Визначальними критеріями для формування опорного закладу є:

- можливості задовільнити освітні потреби учнів за певними напрямками;
- здатність забезпечити якісну організацію допрофільної підготовки та профільного навчання;
- наявність достатньої кількості кваліфікованих педагогічних працівників;
- матеріально-технічна база;
- наявність зручного бібліотечного фонду та необхідних навчальних матеріалів;
- зручність автомобільних доріг для безпечного транспортування учнів та педагогічних працівників.

На теренах нашої держави, у сільській місцевості, існує багато малокомплектних шкіл, які можуть стати філіями опорних шкіл. Вони,

⁸⁷ Фінансування на НУШ є: уряд спрямував кошти на реформу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/finansuvannya-na-nush-ye-uryad-spryamuvav-koshti-na-reform> (дата звернення 10.11.2023).

зазвичай, виконують функції початкової школи та забезпечують транспортування учнів до опорних закладів.

Варто також враховувати і місцеву специфіку регіону. Значна кількість шкіл Івано-Франківської області знаходиться в гірській місцевості, що створює перешкоди при формуванні мережі опорних закладів.

В процесі оптимізації вирізняються наступні проблеми:

- оптимізація освітньої мережі відбувається непрозоро, а закрито і кулуарно;
- до формування мережі не залучають громадськість.

Надзвичайно плідною є ідея створення міжмуніципального освітнього округу, в якому є належна матеріально-технічна база та кадрове забезпечення.

Надзвичайно амбітними є плани Міністерства освіти і науки до 2032 року:

- відновити чи побудувати укриття у 100% закладів загальної середньої освіти;
- реалізувати ініціативу першої леді Олени Зеленської із психологічної та емоційної підтримки учасників освітнього процесу;
- забезпечити здорове харчування для здобувачів освіти;
- організувати підвезення всіх учасників освітнього процесу;
- оновити 100% освітніх програм та електронних версій підручників для нової української школи;
- створити 25 STEM-центрів у закладах післядипломної освіти та оснасти всі школи STEM-лабораторіями⁸⁸.

Надзвичайно влучно зауважила дослідниця Стасюк Г. Є., що основною проблемою, в освітній сфері, для нашої держави є впровадження та реалізація задекларованих ідей⁸⁹.

⁸⁸Досягнення та виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020-2022 роках. вебсайт МОН. <https://mon.gov.ua/ua/news/dosyagnennya-i-vikliki-doshkilnoyi-zagalnoyi-serednoyi> (дата звернення 02.11.2023) .

На даний час актуальними та дискусійними є питання про формування мережі закладів профільної освіти, розроблення і затвердження стандартів профільної середньої освіти, а також створення системи незалежного оцінювання професійних кваліфікацій випускників професійного профілю.

Пропонується, що профільна середня освіта поділяється на академічну та професійну, в залежності від нахилів учнів. В академічному ліцеї учень здобуває та поглиблює знання із тих предметів, які є важливими при вступі до закладу вищої освіти; у професійному – одночасно із навчанням учні здобувають ті знання, які необхідні для певної професії. До 2024 року кожна область повинна сформувати мережу професійних ліцеїв⁹⁰.

Окремою проблемою є низький соціальний статус педагогічних працівників, яку можна подолати збільшенням грошового забезпечення працівників освіти, а також низкою соціальних пільг, заохочень та гарантій.

На жаль через пандемію та війну на сьогодні із запланованого не сформована нова система підвищення кваліфікації вчителів і керівників закладів освіти, а також не створено мережу установ із незалежної сертифікації вчителів. Безсумнівно, що в майбутньому всім учителям, які претендують на місце праці в освітньому закладі необхідно пройти процес сертифікації, від якого залежатиме заробітна плата та посада. Також важливо сприяти появі внутрішньої мотивації у педагогічних працівників до розвитку своїх професійних компетентностей.

Виходячи з вищезазначеного ми можемо стверджувати, що якісна освіта:

- сприяє розвитку особистості через навички комунікації, критичного мислення, а також творчість та засвоєння певних етичних цінностей;

⁸⁹Стасюк Г. Є. Освіта як чинник державотворення: дисертація на здобуття наук. ступ. канд.філософ. наук: 09.00.10 Київ, 2008. 201с. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/495/Stasyuk.pdf> (дата звернення 18.08.2023).

⁹⁰ Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. URL.: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> (дата звернення 21.10.2023).

- повинна бути доступною для усіх верств суспільства, незалежно від матеріального статку, етнічної приналежності чи фізичних можливостей;
- значною мірою залежить від професійної підготовки вчителів та їх можливості професійно розвиватись;
- сприяє суспільному добробуту.

Сучасні тенденції в розвитку середньої освіти відображають глибокі зміни в суспільстві, технологіях та підходах до навчання, а реформування системи освіти є незворотним процесом, який зумовлений як суто економічними, так і соціальними потребами. Суть освітніх реформ полягає в системних змінах і покращеннях, що впливають на освітній процес і систему освіти загалом. Для забезпечення якісної освіти варто зосередити увагу на вирішенні таких ключових проблем:

- створення безпечного та сприятливого середовища допомагає дітям почуватись захищеними, поводитись невимушено, без зайвих стресів;
- покращення матеріально-технічної бази, використання сучасних технологій під час навчання, доступ до швидкісного інтернету допомагає учням та вчителям не тільки шукати додаткову інформацію, а і проводити онлайн навчання, удосконалювати свою методику і т.д.
- підбір висококваліфікованих кадрів допоможе забезпечити належне навчання шляхом використання передових методів та методик.

Отже, освітня система країн Європейського Союзу при наявності спільних рис не є однорідною. Усі країни намагаються реалізовувати власну державну політику враховуючи особливості культури, традицій та звичаїв. У всіх наявна багаторівнева структура освіти де тривалість кожного рівня може відрізнятися в залежності від країни. Загальною особливістю освітніх систем країн ЄС є спрямованість на культивування спільних цінностей, співпрацю та мобільність, що сприяє розвитку та обміну знанням. Для всіх країн ЄС існують загальноприйняті спільні освітні стандарти, які мають вияв у формуванні восьми компетентностей.

Реформа освітньої системи України покликана інтегрувати нашу освіту в європейський простір. З метою здійснення системних реформ була створена концепція Нової української школи, яка реалізовується виходячи із чітковизначених етапів та часових проміжків. З метою модернізації та покращення якості освіти значних змін зазнав зміст освіти, оскільки було впроваджено оновлені освітні програми та підходи до навчання й виховання, спрямовані на розвиток критичного мислення, творчості та практичних навичок. Зроблено значні кроки до впровадження сучасних інформаційних технологій та технічних засобів у навчальний процес. Надано широку автономію вчителю та закладу освіти щодо формування навчальної програми, обранні методів та засобів навчання. Забезпечено підтримку вчителям через сприяння професійному розвитку та можливості підвищення кваліфікації.

Значний вплив на реформування освіти здійснює процес децентралізації, що дало змогу керівникам місцевого самоврядування самостійно визначати освітню політику на місцях, будувати освітню мережу та фінансувати її. Політична та соціальна турбулентність, недостатність фінансування, брак фахівців-управлінців, пандемія COVID-19 та військові дії внесли свої негативні корективи в хід реформ, змінивши акценти на безпеці освітнього середовища та подоланні освітніх втрат.

ВИСНОВКИ

Реформа загальної середньої освіти в Україні відбувається з метою інтегрування української системи освіти в європейський освітній простір у відповідності до сучасних світових соціально-економічних запитів та викликів. Здійснюється заміна всієї освітньої парадигми де замість передачі знань, умінь, навичок та цінностей, впроваджуються ідеї формування гармонійно розвиненої молодшої людини, становлення креативно-культурної особистості, громадянина з активною життєвою позицією, патріота. Знання постають основним ресурсом, що сприяє всебічному поступу людини і суспільства, покращенню якості життя, а рівень знань визначає матеріальне, соціальне та духовне буття особистості.

1. У даному дослідженні проаналізовано основні праці присвячені процесу реформування загальної середньої освіти в Україні протягом 2016-2023 років й відзначено, що загальне, цілісне дослідження на дану тему відсутнє, значна кількість публікацій стосується тільки окремих аспектів реформ. Про їх кінцевий результат варто вести предметну дискусію по завершенні, а сьогодні можна аналізувати тільки проміжні результати. Разом з тим можна відзначити значний інтерес громадськості, громадських організацій та дослідників до наслідків та спрямованості освітніх реформ.

2. Змістовий аналіз ключових понять та термінів надає нам можливість зрозуміти їх сутність та взаємозв'язок, визначаючи ключові аспекти кожного з них в контексті освітніх та суспільних процесів. Сьогодні метою освіти є не просто передача чи засвоєння знань, вмінь та навичок, а спроба підготувати молоду людину до життя. Освічена особа прагне до постійного самовдосконалення та саморозвитку, характеризується значною самоосвітою та особистісними освітніми надбаннями. Грамотна людина уміє не тільки читати, писати чи здійснювати математичні розрахунки, а є особистістю, яка творчо підходить до вирішення завдань, мислить критично і вміє користуватись сучасними технічними засобами. Такі поняття як: «освіта»,

«освіченість», «грамотність» та «державна політика» є не тільки взаємопов'язаними, а й взаємообумовленими, оскільки освіта виступає основним елементом, що формує освіченість і грамотність та визначає державну політику.

3. Державна політика у сфері реформування загальної середньої освіти є системою ідей, стратегій, рішень та дій, які приймаються та реалізуються органами державної влади для досягнення конкретних цілей та завдань для розвитку системи освіти в Україні. Для її реалізації владні структури продукують закони, стратегії, програми та нормативні акти, які спрямовані на регуляцію даного процесу, покращення якості освіти, формування відповідності європейськими стандартами та врахування потреб суспільства. Для забезпечення нормативно правової системи освітніх реформ протягом зазначеного періоду значною мірою змінено законодавчу базу, визначено правові підстави і кінцеву мету реформування освітньої системи. Найбільшим досягненням є прийняття закону «Про освіту», що визначає права та обов'язки учасників освітнього процесу, регламентує організацію та структуру системи освіти, забезпечує рівний доступ до якісної освіти тощо. Прийняття законів, що забезпечують функціонування освіти на різних рівнях (дошкільна, повна загальна середня), сприяє побудові освітньої системи, яка відповідає сучасним глобальним викликам.

4. Для модернізації змісту освіти та покращення її якості, адаптації шкільної системи до сучасних вимог і створення умов для всебічного розвитку учнів в Україні у 2016 році була започаткована реалізація широкомасштабної реформи «Нова українська школа». Даний проєкт визначає новий підхід до освіти де пріоритетами є зміни в структурі школи (нові освітні рівні, створення опорних закладів), впровадження інклюзивної освіти, створення рівних можливостей для учнів, автономія навчальних закладів та справедливе фінансування. Нова українська школа також сприяє можливості вільного вибору вчителями програм та методів навчання, а також самостійного обрання шляхів професійного вдосконалення, введення

механізмів контролю та моніторингу якості освітніх послуг для забезпечення високого стандарту навчання. Передбачена також активна участь батьків, громадських організацій та зацікавлених осіб у визначенні траєкторій розвитку закладу освіти. Відбулась передача владних повноважень органам місцевого самоврядування в сфері освіти, зокрема, управління навчальними закладами та відповідальність за якість надання освітніх послуг.

5. У всіх країнах Європейського Союзу, протягом останніх років, активно проводяться реформи у галузі освіти для зближення освітніх систем і створення єдиних стандартів та компетентностей, зберігши при цьому національні надбання у вигляді мови, традицій, особливостей шкільництва та пріоритетів у навчанні. З метою інтеграції української системи освіти у європейський освітній простір впродовж останніх років активно впроваджуються європейські освітні стандарти та принципи щодо організації та змісту навчання. Відбувається обмін досвідом між учасниками освітніх проєктів, впроваджуються кращі практики та методи навчання. Країни Європейського Союзу, як і Україна, розвивають цифрову грамотність, критичне та творче мислення, STEM –освіту.

6. Аналізуючи стан реформ не варто оминути проблеми, які гальмують її втілення та результативність. Нерівність учнів за матеріальними статками та місцем проживання зумовлює різний рівень доступності до якісної освіти. Вирішити дану проблему може тільки держава, яка здійснює власну політику в даній галузі й зобов'язана знайти засоби та способи додаткового фінансування для реалізації прав людини на якісну та доступну освіту.

Іншою суттєвою проблемою є реалізація концепції профільної середньої освіти, яка сприятиме спеціалізації та здобуттю певних професійних навиків. Уповноваженим державним структурам та їх керівникам необхідно визначити чіткі критерії для формування закладів профільної освіти, інтенсивніше працювати над розробкою і затвердженням стандартів профільної середньої освіти, а також створенням системи незалежного оцінювання професійних навичок.

7. Реформування та розвиток загальної середньої освіти в Україні має на меті вдосконалення навчально-виховного процесу для забезпечення якісної підготовки молодшої людини до самостійного життя в сучасному світі. Основними напрямками розвитку освіти є:

- формування компетентісного підходу в навчанні, що базується на засвоєнні необхідних компетентностей;
- забезпечення індивідуального особистісного підходу до кожного учня, побудова особистої траєкторії розвитку;
- розвиток творчого та критичного мислення;
- цифрова грамотність;
- формування комунікативних навичок через вивчення рідної та іноземної мов і культури;
- інклюзивність, що проявляється у доступності та рівності освітніх послуг;
- ефективна система оцінювання як учнів так і вчителів;
- захист прав усіх учасників освітнього процесу (учнів, учителів, батьків, адміністрації).

Аналізуючи реформу загальної середньої освіти ми можемо констатувати значні зрушення і здобутки в даній сфері, вона триває і від реалізації запланованого залежить майбутнє розвитку нашої освіти та й держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В.І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626> (дата звернення 18.11.2023).
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2005. 804 с.
3. Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Випуск 126 (частина І). URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/2702/2406> (дата звернення 25.09.2023).
4. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Navchalni-vtraty> (дата звернення 03.11.2023).
5. Гаєвська Л., Побірченко Н., Шульга Н. Вплив глобалізації на освітню політику (міжнародний контекст). Збірник наукових праць. Вісник післядипломної освіти: серія «Соціальні та поведінкові науки. Державне управління». 2022. Вип.19 (48). С.158-182.
6. Гаєвська Л., Побірченко Н., Шульга Н. Роль державної освітньої політики у розвитку людського капіталу: міжнародний погляд. Збірник наукових праць. Вісник післядипломної освіти: серія «Соціальні та поведінкові науки. Державне управління». 2021. Вип.16 (45). С.194-223.
7. Гапон В. В., Чимбай Л. Л., Попкова Л. В. Матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (2022/2023 н. р.). Державна наукова установа «інститут освітньої аналітики». 2023. 42 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/az_materialno-tehnichne-zabezpechennya-zzso.pdf (дата звернення 01.11.2023).
8. Глушко О. З. Базові терміни з проблеми трансформацій в освіті: погляди вітчизняних вчених. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серія «Педагогіка». 2016. № 2(4). С. 10-13.

9. Гривнак Б.Л. Пошуки оптимального шляху модернізації освіти в Україні: філософський погляд. 2017.
10. Гривнак Б. Л. Модернізація системи освіти України як чинник ціннісно-світоглядної визначеності суспільства : дис. канд. філософських наук : 09.00.10. Івано-Франківськ, 2016. 215 с. URL : https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2019/01/Grivnak_29.06.2016_disertac.pdf (дата звернення 28.09.2023).
11. Гриневич Л.М. Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи (Проект для обговорення). URL : http://reosvita.org/wpcontent/uploads/2021/10/reosvita_karta_pressnew2.pdf (дата звернення 28.09.2023).
12. Гриневич Л.М. Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки. Український педагогічний журнал, 2022. № 4. URL : <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/631/605> (дата звернення 28.09.2023).
13. Гриневич Л. М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, № 1-2 (42-43), 2015. С. 14-19.
14. Дзвінчук Д. І. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління : монографія. Київ: Нічлава, 2006. 484 с.
15. Дзвінчук Д.І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/130605> (дата звернення 13.11.2023).
16. Джурило А. П., Глушко О. З., Локшина О. І. та ін. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія. Київ: Конві Принт, 2018. 192 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/163088295.pdf> (дата звернення 26.09.2023).
17. Державна служба якості освіти України. URL : <https://sqe.gov.ua> (дата звернення 26.09.2023).

- 18.Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30> (дата звернення 27.10.2023).
- 19.Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році.URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>(дата звернення 27.10.2023).
- 20.Досягнення та виклики дошкільної, загальної середньої, позашкільної та інклюзивної освіти у 2020-2022 роках. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/dosyagnennya-i-vikliki-doshkilnoyi-zagalnoyi-serednoyi> (дата звернення 02.11.2023) .
- 21.Енциклопедичний словник з державного управління / укл.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін., /за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
- 22.Європейський освітній простір. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics> (дата звернення 14.10.2023).
- 23.Європейський корпус солідарності. URL: <https://youth.europa.eu/solidarityen> (дата звернення 24.11.2023).
24. Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.10.2023).
- 25.Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.10.2023).
26. Засекіна Т. М., Тишковець М. Д. Інтеграція в шкільній природничій освіті: вітчизняний та зарубіжний досвід. Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи», 20 травня 2021 року. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/729113/1/physics_nature_2021%20\(Zasekina\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/729113/1/physics_nature_2021%20(Zasekina).pdf) (дата звернення 04.11.2023).

27. Камінська Л. Ф. Соціальна зумовленість та механізм впровадження освітніх реформ : дис. ... канд. філософ. наук : 22.00.04 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 172 с.
28. Каранфілова О. В. Шляхи вирішення проблем модернізації системи освіти на сучасному етапі. Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2023. № 1. С. 110-115.
29. Ключові критерії якості освіти: результати дослідження. Освітній портал. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/klyuchovi-kriteriyi-yakosti-osviti-rezul-tati-doslidzhennya> (дата звернення 05.11.2023).
30. Коджаспірова В.М. Основні тенденції розвитку систем освіти за кордоном. URL: https://stud.com.ua/46390/pedagogika/osnovni_tendentsiyi_rozvitku_sistem_osviti_kordonom (дата звернення 14.11.2023).
31. Константюк Н. Вплив рівня освіти на розвиток економіки та добробут населення країни. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21222/2/SEIED_2017_Konstantiuk_N-Influence_of_education_161-163.pdf (дата звернення 26.09.2023).
32. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к\96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2023).
33. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 23.08.2023).
34. Кремень В. Г. , Ляшенко О. І. , Локшина О. І. Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Інститут педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2020. 56 с.
35. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка. 2009. 520 с.
36. Кухарчук П, Білик О., Громадське врядування в освітньому середовищі. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/205>

(дата звернення 27.10.2023).

- 37.Лебеда Т.Б. Вплив освіти на економічну динаміку в Україні. Економіка і прогнозування. 2014. № 4. С.110-121.
- 38.Лісовий назвав дев'ять освітніх реформ, які впроваджують в Україні. Укрінформ: вебсайт. URL. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3726642-lisovij> (дата звернення 03.10.2023).
- 39.Малиш Н. А. Москаленко С.О. Світові тенденції розвитку освіти: державно-управлінський аспект. Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. 2021. № 2. С. 21-26. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a60a8e2e-a7b9-441b-9a6b-6ae35d29f938/content> (дата звернення 17.11.2023).
- 40.Міжнародна програма EUREKA. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/mizhnarodna-programa-eureka> (дата звернення 21.10.2023).
- 41.Моніторингове дослідження формування оптимальної мережі закладів загальної середньої освіти в ОТГ. Інформаційно-аналітичні матеріали. Інститут освітньої аналітики. 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/monitoring_formuvannya_optimalno%D1%97_merezhi_ (дата звернення 19.11.2023).
- 42.Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Navchalni-vtraty> (дата звернення 03.11.2023).
- 43.Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. Проект для обговорення. Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та ін.; за заг.ред. Л. Гриневич. АКМЕ ГРУП. 2021. 46 с.
- 44.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. 2016. 40с.URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 19.09.2023).

- 45.Новий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад.: Радченко І.О., Орлова О.М. Київ: ПП Голяка В.М. 2010. 768 с.
- 46.Новий тлумачний словник української мови: 200000 слів. 2-ге вид., уклад. В.Яременко, О. Сліпушко. Київ: АКОНІТ. 2 том. 926 с.
- 47.Обговорення проєкту державного стандарту профільної середньої освіти. Партнерський простір: вебсайт. URL: <https://015.org.ua/obgovorennya-proyektu-derzhavnogo-standartu-profilnoyi-serednoyi-osvity> (дата звернення 25.10.2023).
- 48.Огнев'юк В.О. Освітня політика як державний пріоритет. Освітологія. 2014. Вип. 33. С.59-65.
- 49.Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ: Знання України, 2003. 450 с.
- 50.Огнев'юк, В. Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти. Освітологія.URL:<https://osvitologia.kubg.edu.ua/index.php/osvitologia/search/index/>(дата звернення 01.11.2023).
51. Оксен Лісовий назвав дев'ять освітніх реформ, які впроваджують в Україні. Укрінформ: вебсайт. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3726642-lisovij> (дата звернення 03.10.2023).
- 52.Опорні школи : презентація / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/opornishkoli.html> (дата звернення 12.09.2023).
53. Оприлюднено результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018: Україна на 39 місці.URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/oprylyudneno-rezultaty-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osvity-pisa-2018-ukrayina-na-39> (дата звернення 04.11.2023).
- 54.Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентноспроможність. інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2021. 452 с. https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Osvita-v-nezalezhnij-Ukraini-19.08.2021_FINAL-1.pdf (дата звернення 02.11.2023).

55. Освіта і наука України в умовах воєнного стану : виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник . Київ, 2023. 64 с.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn> (дата звернення 01.11.2023).
56. Освіта під час війни: презентація результатів дослідження. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-pid-chas-vijni-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya> (дата звернення 28.08.2023).
57. Освітні прогнози: як реформуватимуть освіту у 2021 році Європа, США, Індія та Нова Зеландія. Освіторія: вебсайт. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitni-prognozy-yak-reformuvatymut-osvitu> (дата звернення 25.09.2023).
58. Освітня реформа: результати та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media> (дата звернення 05.09.2023).
59. Положення про освітній округ і опорний заклад освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-osvitnij-okrug> (дата звернення 21.10.2023).
60. Про затвердження плану заходів на 2017—2029 роки із запровадження «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-20172029-roki-iz-zaprovadzhennya> (дата звернення 27.10.2023).
61. Про нас. Державна служба якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/pro-nas> (дата звернення 27.10.2023).
62. Про освіту Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 15.09.2023).
63. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення 12.10.2023).
64. Про повну загальну середню освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, 226 с.

65. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti> (дата звернення 18.09.2023).
66. Проект Державного стандарту профільної середньої освіти. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30> (дата звернення 16.11.2023).
67. Пуховська Л. П., Ворначев А. О., Мельник С. В., Кравець Ю. І. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою. Київ: «НВП Поліграфсервіс», 2014. 176 с.
68. Семенець-Орлова І. Тенденції реформування освітньої системи сучасної України: загальнодержавний та регіональний аспекти. 2018. Публічне урядування, вип. 2 (12) (Лютий): С. 197-206. <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/528>.
69. Сертифікація за роками. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/sertifikaciya/sertifikaciya-vchora-sogodni-zavtra> (дата звернення 24.08.2023).
70. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
71. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. URL.: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> (дата звернення 21.10.2023).
72. Стасюк Г. Є. Освіта як чинник державотворення: дисертація на здобуття наук. ступ. канд. філософ. наук: 09.00.10 Київ, 2008. 201с. URL :<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/495/Stasyuk.pdf> (дата звернення 18.08.2023).

73. Україна у світових рейтингах-2023: що змінилось під час війни. URL: https://weukraine.tv/top/ukrayina-u-svitovyh-rejtyngah-2023-shho-zminylos-pid-chas-vijny/#google_vignette (дата звернення 28.08.2023).
74. Фінансування на НУШ є: уряд спрямував кошти на реформу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/finansuvannya-na-nush-ye-uryad-spryamuvav-koshti-na-reformu> (дата звернення 10.11.2023).
75. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. В. І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис. 2002. 742 с.
76. Хомишин І. Напрями реформквання освіти. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки, 2018. (889 (17), С. 86-92. <https://cyberleninka.ru/article/n/napryami-reformuvannyashkilnoyi-osviti/viewer> (дата звернення 02.11.2023).
77. Цифрова трансформація у сфері освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki> (дата звернення 10.11.2023).
78. Цифровий освітній план дій. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/school-education> (дата звернення 02.11.2023).
79. Черезова, І. О. Трансформаційні тенденції загальної середньої освіти в Україні. Нова українська школа: результати та перспективи: збірник матеріалів IV, 23. 2022. https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2022/zbirnik_tez_nush.pdf#page=23 (дата звернення 02.08.2023).
80. Чубрей О., Підгірна В Передумови реформування загальної середньої освіти України. URL: https://www.researchgate.net/profile/Eugene-Ivanov3/publication/371207348_Geograficna_osvita_i_nauka (дата звернення 03.11.2023).
81. Шкільна освіта. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/school-education> (дата звернення 02.08.2023).

82. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика». URL :<http://www.academygov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>(дата звернення: 27.09.2023).
83. Якість освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yakist-osviti> (дата звернення 04.11.2023).
84. British Council (Британська Рада). URL: <https://www.britishcouncil.org/> (дата звернення 21.10.2023).
85. Erasmus+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu> (дата звернення 21.10.2023).
86. IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів). URL: https://osvita.ua/abroad/edu_prog/7588 (дата звернення 21.10.2023).